

LENA MANDA
EMRI IM ËSHTË DADA
ROMAN

BOTIMET TOENA

LENA MANDA

EMRI IM ËSHTË DADA

roman

Përktheu nga origjinali greqisht

Albina Pulla

BOTIMET TOENA

Tiranë, 2020

Autori: Λένα Μαντά (Lena Manda)

Titulli në origjinal: Μελένε Ντάτα

Botoi në greqisht: Psichogios Publications S.A.

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo

Redaktore: Besa Vila

Korrektore letrare: Edona Marku

Përkujdesja grafike: Elsa Hajderaj

Kopertina: Mirjana Madhi

ISBN 978-9928-327-07-9

© 2013 by Psichogios Publications S.A.

© *në shqip* Botimet Toena

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjete apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollësja", K. Postare 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116

Email: redaksia@toena.com.al

botimet.toena@gmail.com

www.toena.com.al

Pak fjalë prej meje...

Janë kaq shumë ato që dua të them për këtë libër dhe po aq të tjera që e di se nuk mund t'i shpreh. E çuditshme kjo, se nuk më ndodh shpesh. Le t'ia nis pra nga fillimi, t'ia gjej unë më parë anën të gjitha atyre që fsheh Dada ime...

Zakonisht një libër, i cili nuk i ka plotësuar ato që shkrimtari do të thotë, ka një vazhdim. Një vazhdim që e kap fillin aty ku u këput. Por edhe në këtë pikë, i çuditshëm dhe tekanjor personazhi im... kjo krijesë unike që u lind me “këste”. Teksa shkruaja romanin *Sa duron shpirti*, Aleksandra ndërkohë fitonte përmasa gjithnjë e më të mëdha, për një arsye të çuditshme nuk më linte të çmbështilla lëmshin e saj e as t'u jepja hollësi lexuesve për jetën e saj. Sikur të më thoshte se nuk do të më lejonte të “ngjeshja” të gjitha ato gjëra të çuditshme që kishte jetuar në pak rreshta. Nuk më linte të kuptoja se i donte të gjithë prozhektorët të drejtuar vetëm mbi të, se nuk pranonte të ndante një libër me Iron, personazhin kryesor të romanit *Sa duron shpirti*, megjithëse ishte njeriu i saj i dashur.

Dhe erdhi momenti kur nisën mosmarrëveshjet me përgjegjësen e botimeve, me Anxhela Sotirun, për fundin e romanit të Irosë, e cila më detyroi të kthehesha në faqet e tij, t'i vëreja me kujdes, dhe të pranoja se kishte të drejtë. Mënyra

se si përfundonte nuk kërkonte modifikim, por ndryshim rrënjësor. Diku aty, para se të shkruaja fjalën “Fund”, te *Sa duron shpirti*, krejt papritur Aleksandra vrundulloi brenda meje, por - sa e çuditshme - me emrin tjetër... Dada... Dhe bashkë me të, edhe e gjithë jeta e saj, tashmë e ndriçuar si duhej dhe me të gjitha hollësitë!

Ç’grua, vërtet! Ç’krijesë magjike! Sa shumë m’i turbulloi mendimet, por edhe jetën time, gjatë muajve që u mora me të. Gjatë gjithë verës e shihja dhe e dëgjoja qartë të më tregonte, të më shpjegonte, të më rendiste të gjitha krimet e saj, pa asnjë gjurmë turpi ose pendese, dhe e... adhurova! Ishte kaq çarmatosëse mënyra e saj, kaq katalitike prania e saj, sa nuk më linte të filloja të shkruaja, më pengonte, teksa nxirrte në pah gjithnjë e më shumë aspekte të jetës së saj, gjithnjë e më tepër detaje të veprimeve të saj të neveritshme, që më shfaqeshin për të më joshur. Takimi përfundimtar u bë në tavolinën time të punës, para kompjuterit, por edhe aty më priste një surprizë. Ajo magjistare, sapo përfundoja një kapitull, më zbonte dhe zinte vendin tim që të citonte faqe nga ditari i saj dhe të më zbulonte një përmasë të re të saj, aq sa arrita të pyesja veten nëse përfundimisht po shkruaja për një apo për dy gra. Përfundimisht, po ngjallja Aleksandrën, apo Dadën? Dhe sa të ndryshme ishin ato të dyja? Shkruaja pa ndërprerje dhe sa më shumë përparoja aq më shumë bëhesha njësh me të; zgjedhjet e saj nuk më trembnin më, ana e saj satanike tashmë më joshte më shumë, nuk doja të largohesha për asnjë moment prej saj, por edhe kur kjo më imponohej, përsëri e kisha mendjen dhe shpirtin aty. Për herë të parë në jetën time pushimet e Krishtlindjeve ishin një torturë, largimi nga Dada i dhimbshëm. Doja të mbaronin të tëra dhe unë t’i kthehesha përsëri joshjes së saj...

Çdo hap i saj duhej studiuar, ngjarjet historike të periudhës ku jetoi Dada ishin të rëndësishme dhe ajo luajti rol në pjesën më të madhe të tyre. Pa u trembur, pa ndier keqardhje, pa u penduar. Mbillte kaq vdekje përreth, sa normalisht duhej të ndieja antipati për të, ose të paktën të përpiqesha ta nënshtroja. Por nuk e mendova aspak këtë. Dada kishte rregullat e saj dhe me disa prej tyre isha dakord, sado e tmerrshme ishte për mua kjo që sapo e zbulova. Por kishte një bukuri saqë nuk mund ta refuzonte askush, madje edhe ata që e përndiqnin.

Më e vështirë ishte kur duhej të ndahesha prej saj... Fjala “Fund” nuk donte të shkruhej, ose më mirë unë nuk doja ta shkruaja. Nuk isha e gatshme të ndahesha me Dadën time, nuk u ngopa me të. Më mungon shumë shoqëria e saj tani që e lashë, dhe ngushëllimi im i vetëm është që jetoi në dy libra e jo në një, siç ndodhi me të gjitha personazhet e mia. Por jam e sigurt, gjithashtu, se nuk do të mundem të krijoj më një grua të tillë në asnjë prej romaneve të mia, që shpresoj se do të pasojnë.

Mos e lexoni këtë libër si të gjithë librat e mi të tjerë. Nuk buron nga ngjarje jetësore, por nga fantazia. Mos u përpiqni të gjeni situata ose mësim të njohura prej jush, të paktën të dukshme. Gjithçka na vjen në këtë libër, vjen prej Dadës dhe jetës së saj të pabesueshme, ashtu siç e mbrujta, duke e lënë të shfrenuar fantazinë time dhe duke krijuar diçka joreale, por njëkohësisht njerëzore. Siç e shihni, besoj se te të gjithë njerëzit bashkëjetojnë e mira dhe e keqja, dhe janë kushtet që i shtyjnë drejt njëres apo tjetres, sipas dëshirës. Dada ime thjesht nuk njihte kufij dhe kjo më kënaqi pa masë. Ishin si katarsis orët që kalova me të, të njëjtën gjë shpresoj edhe për ju.

Do të mund të flisja gjatë për të, por duhet t’ju lë që ta njihni, të mos vazhdoj më për hatrin tuaj. Përveç kësaj, nuk

dua t'ju mbaj më larg saj, kështu pra, po jua dorëzoj.
Zonja dhe zotërinj, Dada...

Lena Manda

Ditar

Dimër, 1950

Emri im është Dada... Prej vitesh tashmë. Madje gati po e harroj edhe vetë që dikur më pagëzuan me emrin Aleksandra. Aleksandra Salvano, e bija e Robertit dhe Haritinës.

Së bashku me identitetin, varrosa dhe të shkuarën. Ajo vajzë nuk ekziston më, u bë diçka tjetër, diçka që ndoshta nuk ngjan me qenie njerëzore. Nuk u pendova. Për asgjë që bëra në jetën time nuk arrita të pendohem dhe kjo herë-herë më bën të pyes veten se nga çfarë jam gatuar. Cili ishte ai mallkim i rëndë që shënjoi lindjen time, cila vulë e përvëlur e së keqes u zvarrit mbi trupin tim? Dikur, dikush më tha se gjithkush që më afrohet mua shkon në ferr, pa shpresë kthimi, dhe i jap të drejtë.

Jam fajtores për të gjitha mëkatet që mund të më akuzojnë kisha dhe drejtësia, por nuk ndihem fajtores për asgjë. Çdo gjë erdhi natyrshëm në jetën time ose mua m'u duk kështu. Nuk më kaloi asnjëherë nëpër mend që mund të isha bërë diçka tjetër nga ajo që u bëra. Nuk më kaloi asnjëherë nëpër mend se brenda meje më parë lindte e keqja, pastaj edhe më e keqja, dhe asnjëherë e mira. Nuk dhashë asgjë pa marrë shumë si këmbim, nuk zgjata dorën të ndihmoja pa e ditur që

më parë, se qëllimi im i fundit ishte të shkatërroja dhe asgjë tjetër.

Të gjithë ata që m'u afruan u trembën, ata që më njohën u lënduan deri në thellësi të shpirtit të tyre dhe mallkuan momentin që u gjendën në rrugën time. Dhe nëse disa herë u përpoqa të ndihem si njeri, djalli që më sundonte nuk më lejoi të kthehem në shtigjet e Zotit, të cilin deri tani nuk desha kurrë ta njoh... U linda shumë e bukur dhe kjo ishte një armë më tepër, një kurth i padukshëm për kandidat-viktimat e mia. Asnjëri nuk pret që pamja e një engjëlli të fshehë me një mjeshtri të tillë shpirtin e zi të një djalli, që është i vendosur të mbjellë vdekjen dhe shkatërrimin. Madje ndoshta vdekja, që kaq lehtë vendosja për dikë, të ishte shpëtim, katarsis, pastrim; të ishte shpëtim nga diçka tjetër që i priste, shumë më e keqe se vdekja.

Jetova shumë jetë njëherësh dhe askush nuk njohu të vërtetën. Vërtet, a ekzistoi ndonjëherë? Kaluan kaq njerëz pranë meje, me mijëra fytyra, dhe të gjithë u larguan se nuk duruan të qëndronin. Vetëm njëri - nga fillimi deri në fund - dhe gjithnjë do të pyes veten përse. Dalloi anën e errët të karakterit tim, dhe qëndroi, u frikësua prej meje dhe nuk u fsheh. Përballoi të gjitha fëlliqësitë e shpirtit tim dhe ishte gjithnjë pranë meje, duke zbatuar pa pyetur, pa reaguari; për të nuk ekzistonte asnjë ligj përveç fjalës sime, ose ndonjë gjesti. Nuk më dashuroi kurrë, këtë e di, nuk e adhuroi trupin tim, nuk u bë ziliqar për forcën time. Vetëm në disa raste në vështrimin e tij pikasja një adhurim kaq absurd, kaq të pashpjegueshëm, kaq pa lidhje. Dhe ndërkohë që kurrë nuk u tremba, kurrë nuk u frikësova, kurrë dhe asgjë nuk ia doli të më trondiste, atë natë që u shtri në duart e mia i mbuluar me gjak, që vuri jetën e tij në rrezik për të shpëtuar timen, nuk

do ta harroj kurrë atë rrufe që ndjeva të më verbonte, të më çorientonte, të më shkatërronte. Dhe asaj gjëje që më bëri të drithërohem kur e pashë të më buzëqeshë përsëri, tashmë i shëruar; iu shmanga dhe nuk e analizova, se nuk doja ta mbaja unë sëpatën që do të bënte copash guaskën e shpirtit tim. Ishte Marku, dhe ishte gjithnjë pranë meje. I betuar që të kujdesej për mua dhe të më mbronte. Deri aty sa...

Paraja ishte për mua a-ja dhe zh-ja e ekzistencës sime, gjëja më e rëndësishme në botë, dhe arrita të fitoja aq, sa dhe vetë mbeta... pothuajse e kënaqur. Por, nuk reshta së renduri pas parasë dhe nuk mbaj mend ta kem fituar ndonjëherë me ndershmëri, pa u derdhur e keqja nga çdo gram floriri që kalonte në favorin tim. Ndoshta vetëm një herë... Por edhe atë u përpoqa ta harroja.

Armiq... Vetëm të tillë bëra në jetën time. Miq nuk bëra kurrë, por as mungesën e tyre nuk e ndjeva ndonjëherë. Miqësia ishte për mua dobësi, një armë në duart e kundërshtarit, dhe nuk isha nga ato që jepja shanse të tilla, dhe as nuk doja pesha të tepërta. Nuk ndjeva kurrë keqardhje që zhduka armiqtë e mi dhe habitem pse lejova që të jetonte ai; përndjekësi dhe maniaku im më i keq. Ndoshta ngaqë ishte shumë i ndershëm. Aq sa fitoi respektin tim. Luajta me të si macja me miun dhe kënaqësia ime e vetme ishte kur e shihja të dëshpërohej, të lodhej dhe menjëherë më pas të rifillonte ndjekjen time.

Emri im është Dada. Jetoj në një botë, që e ndërtova vetë, sipas rregullave të mia.

Emri im është Dada dhe nuk pendohem...

Kapitulli i parë

Dhe emri i saj...

- Aleksandra!

Kisha e vogël në *Kifisia* u mbush me njerëz, të cilët ngjanin si gjarpërinj të vegjël që, papritur dhe të gjithë njëherësh, filluan të përdridheshin kërcënueshëm dhe fërshëllima, që lëshonin gjuhët e tyre si sfurk, ishte rrëqethëse. Pjesëmarrësit në ceremoni kishin gjetur temën që do të diskutonin për shumë kohë në pasditet e çajit të familjeve me emër të *Kifisias*. Të gjithë e dinin dhe prisnin që vajza e parë e Robert Salvanos nga Korfuzi, trashëgimtarit tejet të pasur të Lorenzo Salvanosit, të merrte emrin e gjyshes së saj: Rubina.

Familja e Robert Salvanosit ishte vendosur në lagjen *Kifisia* të Athinës në vitin 1907. Roberti, të fundit gjë që dëgjoi për vendin e tij, ishte që Gulielm Kaiseri kishte blerë pallatin e Sisit dhe filloi të bënte ndryshime. Korfuzi po vihej në qendër të vëmendjes, teksa perandori po vendoste të përfshihej në gërmimet që po bëheshin në ishull nga arkeologu grek, Frederik Versaki, në të njëjtën periudhë që Roberti po i përgjigjej pozitivisht mblesërisë me zonjushën Haritina Dharmani, me origjinë nga Korfuzi. Familja e nuses jetonte në Athinë, vajza e tyre e vetme kishte pajë të admirueshme

dhe çifti ishte njohur gjatë pushimeve të familjes verën e kaluar. Haritina ishte shumë e bukur dhe Roberti nuk kishte arsye për të kundërshtuar, kur e ëma i përmendi mundësinë e një martese të tillë. Babai i tij, Lorenzo Salvano, kishte vdekur para tre vjetësh dhe ai vetë po u afrohej të tridhjetepestave. Jo se kishte ndonjë dëshirë të madhe për t'u martuar dhe të linte pas jetën pa kokëçarje, që kishte përzgjedhur të jetonte, për shkak të pasurisë së prindërve, por tashmë Korfuzi i dukej shumë i vogël që të nxinte shpirtin e tij të trazuar. Pra, perspektiva e një martese, që nënkuptonte transferimin e tij në Athinë, dhe madje në një vilë si pallati në *Kifisia*, e bënte të mos tregohej indiferent. Bashkëshortja e ardhshme, përveçse tejet e bukur, dukej dhe shumë e bindur ndaj të atit, pra domethënë edhe ndaj bashkëshortit. Për më tepër e kuptonte se si burrë kishte detyrimin të vazhdonte emrin e Salvanove dhe zonjusha Dharmani ishte një zgjedhje e mirë - për të mos thënë më e mira.

Dasma, pas një periudhe të shkurtër fejese, u krye me madhështinë e duhur, ashtu si i përkiste pozitës shoqërore të çiftit, në kishën e Shën Spiridhonit, në pranverën e vitit 1907, dhe menjëherë më pas çifti u nis për një udhëtim të gjatë në Italinë fqinje, destinacion që përzgjidhnin zakonisht, për të bërë muajin e njaltit, të gjitha çiftet e porsamartuara me mundësi ekonomike si ajo e këtyre dy familjeve. U konsiderua e vetëkuptueshme që Rubina Salvano do të ndiqte pas çiftin, dhe u kujdes që të vendosej te shtëpia e tyre në *Kifisia* menjëherë pas dasmës. Si zonja Dharmani, ashtu dhe zonja Salvano kishin shumë gjëra të përbashkëta dhe kështu jeta shoqërore e Rubinës rezultoi shumë më e mirë se në Korfuz ku kishte filluar të mërziej. Në *Kifisia*, hapi menjëherë shtëpinë, dhe filloi të pranonte dhe të këmbente

ftesa, duke anashkaluar idenë që në thelb shtëpia i përkiste nuses së saj.

Çifti arriti në një hotel tepër luksoz në qendër të Romës - por për Haritinën asgjë tjetër nuk kishte rëndësi, përveç torturës së marrëdhënies me bashkëshortin e saj. Nuk guxoi kurrë t'i thoshte të atit se Roberti imponues e kishte trembur që ditën e parë kur e pa. Ai admirim, që dallonin të gjithë në sytë e vajzës, nuk ishte gjë tjetër përveçse frikë dhe njëfarë sugjestionimi para burrit tridhjetepesëvjeçar me eksperiencë, me fytyrën e ashpër gjithë cepa dhe trupin e tij tepër të bëshëm. Ajo në ëndrrat e saj shihte gjithmonë një të ri romantik dhe të ndjeshëm si vetë ajo, me tipare delikate, flokë të verdhë dhe vështrim të ngrohtë. Roberti me flokët dhe sytë sterrë të zinj i kujtonte një krijesë të ferrit, pranë tij bukuria e saj e brishtë zhdukej, ajo vetë nuk ekzistonte. Pikërisht kështu u ndje kur mbeti vetëm me të menjëherë pas dasmës së tyre. Nuk do ta akuzonte për dhunë, por sigurisht për mungesë romantizmi, ndjeshmërie dhe mirëkuptimi.

Nga ana e tij, Roberti përjetoi të njëjtin zhgënjim në mos më tepër. Gruaja e tij e bukur ishte po aq e nxehtë sa mund të jetë një copë akulli. Trupi i saj nën përkëdheljet e tij mbetej i ngurtë, i ftohtë, i pakëndshëm. Ajo nuk i kundërshtoi, por as nuk ndjeu ndonjë reagim tjetër nga ana e saj. Sikur duronte procedurën, duke numëruar minutat, derisa të merrte fund diçka që të kujtonte një angari torturuese. “Detyra bashkëshortore” për aq sa zgjati mori dimension të ri për të dy. Haritina kuptoi se “këtë” duhej ta duronte këtej e tutje, dhe Roberti nga ana e tij, se duhej ta përsëriste rregullisht, të paktën derisa të bëhej me trashëgimtar.

Për fat ekzistonin veprat e artit që të mbushnin kohën; muzetë, galeritë e arteve dhe teatrot, që luajtën rolin e tyre

si plotësues. Për fat të mirë nuk i vunë re vështrimet gjithë nënkuptim, pas shpinës së tyre, të kameriereve të hotelit, që e dinin se çifti ishte i sapomartuar, por që bënin ç'është e mundur që të qëndronin sa më pak të ishte e mundur në dhomë dhe, veçanërisht, në shtrat. Mbrëmjeve, kur zbrisnin për të ngrënë, të gjithë vështronin me admirim çiftin e bukur, por që darkonin duke shkëmbyer vetëm fjalët e domosdoshme, ndërsa burrat që ndodheshin në sallë dukej sikur e hanin me sy bionden e bukur, Haritinë; çmendeshin për trupin e saj të bukur, që veshur me ato rroba të mëndafshta dukej edhe më provokues, ndërkohë Roberti, që i vinte re këto vështrime, do të kishte shumë dëshirë t'u thoshte se pamja tradhton dhe me shumë kënaqësi do ta ndërronte gruan e tij me këdo tjetër, më pak të bukur, por më tepër joshëse.

Pasi i vizituan të gjitha bukuritë u kthyen në Greqi, një javë para parashikimit, por asnjërit nuk i bëri përshtypje ky fakt. I priti nëna e tij së bashku me të gjithë personelin të rreshtuar në hyrje, dhe Haritina, në vorbullën e zhgënjimit të saj, nuk e dalloi absurditetin e faktit që vjehrra po i uronte mirëseardhjen në shtëpinë që ishte e vetja. Nuk u interesua për asgjë, as nuk pretendoi të merrte pozicionin e zonjës së shtëpisë, ashtu si i përkiste. Rubina ishte e lirë të vazhdonte ashtu siç ishte mësuar të jetonte në Korfuz me djalin e saj, si zonjë absolute e shtëpisë, ndërsa Haritina të kujtonte thjesht praninë e dikujt, që sillej nëpër dhoma dhe kalonte kohën e përhumur duke lexuar poezi, që aq shumë i pëlqenin. Pas pak kohe e harruan krejt praninë e saj.

Në këto kushte, e vjehrra e admironte; po tregohej nuse për së mbari. Nëse i propozonte që ta shoqëronte diku, nusja mekanikisht i përgjigjej pozitivisht, fliste pak, nuk kishte mendim të ndryshëm nga i saji, e respektonte, kërkonte

mendimin e saj për gjithçka dhe natyrisht asnjëherë nuk mori mundimin të pyeste të shoqin ku zhdukej çdo darkë. Për më tepër, kur Roberti u transferua në dhomën ngjitur, me pretekstin se nuk donte ta shqetësonte kur kthehej vonë për shkak të impenjimeve të tij, asaj iu duk si një dhuratë prej Zotit dhe jo si refuzim. Sigurisht që e dinte se Roberti nuk kishte asnjë angazhim profesional, nuk kishte punuar asnjë ditë ngaqë posedonte një pasuri kaq të madhe. Në fazën e tanishme, me më tepër pasuri, falë pajës së saj të madhe, nuk kishte asnjë arsye të fillonte të punonte dhe aq më tepër gjatë gjithë natës. Ndërkohë, në këtë mënyrë, ajo ishte e lirë të rrinte zgjuar, të lexonte sa të donte dhe të ëndërronte princin biond që kurrë nuk erdhi, por që ajo do ta priste përgjithmonë. Njëkohësisht u shpëtonte shumë prej “qasjeve” të burrit të saj, i cili kohët e fundit kthehej gjithmonë çakërrqejf, për shkak të pijes që kishte konsumuar, dhe kërkonte në mënyrë brutale trupin e saj. Kur ndiente dorën e tij t’i shtrëngonte gjoksin, donte të ulërinte gjithë dëshpërim. Disa sekonda më vonë, e ndiente t’i hipte përsipër, këmba e tij të hapte me nxitim këmbët e saj dhe ai të merrte pozicion, me frymën e tij në veshin e saj, që kutërbonte erë alkool. Me sytë të mbyllur hermetikisht, numëronte minutat dhe rënkimet e tij, që rriteshin në mënyrë progresive, para se t’i mbërrinte në vesh ai rënkim i fundit i tejzgjatur, që e lironte menjëherë më pas nga pesha e tij. Ishte e pabesueshme se sa shpejt burri i saj zhytej në gjumë të thellë, gjë që i lejonte lotët e saj të rridhnin lirshëm, dhe vetëm kur mbërrinte ëndrra me princin që e mbante për dore dhe i recitonte poezi, me diellin që perëndonte e zhdukej në horizont, flinte edhe ajo me një buzëqeshje të ëmbël në buzë. Dhe ishte kjo buzëqeshje, që i mbetej në buzë deri në mëngjes, që e bënte Robertin

të çuditej me gruan e tij. Nëse i pëlqente kaq shumë, përse nuk e shprehte? Përse nuk përpiquej ta kënaqte pak dhe atë? Zemërohej me të dhe herës tjetër tregohej edhe më i nxituar, nuk merrte mundimin as ta puthte, ndërsa ajo buzëqeshje e mallkuar në buzët e saj ishte gjithnjë aty në mëngjes që ta tërbonte.

Që kur ndërroi krevat, vizitat e tij u bënë gjithnjë e më të rralla dhe përtonte shumë të kalonte pragun drejt “dyqanit të akullit” siç e quante dhomën e gruas së tij. Gjithashtu, nuk kishte asnjë arsye për ta bërë. Së bashku me mikun e tij të mirë Renon, nuk humbitnin rast për t’u njohur me krijesa tepër të zjarrta e të gatshme për t’u dhënë. Me Renon kishin qenë shokë shkollë në Korfuz, por shumë vite më parë prindërit e tij u transferuan në Athinë. Kur u takuan krejt rastësisht në një dyqan bulmeti në rrugën *Panepistimiu*, nuk po u besonin syve. U bënë përsëri shokë të pandarë dhe gjithë pasion filluan të frekuentonin të gjitha vendet e përshtatshme dhe të papërshtatshme të asaj kohe. Normalisht, Renoja nuk e kuptonte fillimisht përse miku i tij preferonte të shoqërohej me të në vend që të rrinte me gruan e tij të bukur, por shumë shpejt Roberti i tregoi për gjendjen e tij familjare, duke e vënë theksin te sukseset inekzistente të bashkëshortes së tij.

- Miku im, - i tha vërtet i mërzhitur, - të kuptoj shumë mirë. Kështu shpjegohet kjo tendenca jote e frikshme, do të thosha, drejt perversitetit. Kështu do ta vazhdosh jetën tënde?

- E ç’propozim ke, miku im i dashur? Divorc?

- Do të ishte një zgjidhje!

- Por e papranueshme për rrethin tonë shoqëror! Nuk mund ta imagjinosh skandalin që do të shpërthente, i cili do të më shkatërronte jo vetëm mua, por edhe nënën time dhe emrin e familjes sonë! Përveç kësaj, nuk përdor dot si

justifikim realitetin! Jo, i dashur! Preferoj që gjërat të mbeten kështu si janë. Ka kosto shumë më të ulët sesa diskreditimi publik! Përveç kësaj, më duhet të pranoj se bashkëshortja ime nuk ka shumë kërkesa, nuk do t'ia dijë se ku shkoj dhe çfarë bëj, është e bindur, amvisë e përkryer dhe konsiderohet stolia e aktiviteteve mondane! Në këtë drejtim, jam njeri me shumë fat! Po le të mos vazhdojmë më me këtë diskutim, i cili, nuk dua ta fsheh, më trishton. Do të preferoja të më zbuloje destinacionin tonë për sonte!

- Ke të drejtë, miku im! Na presin gjëra shumë më të gëzueshme, si për shembull vizita në sallonin e madamë Lilit!

Gjithmonë ekzistonte një madamë Lili për ta, që ishin dashnorë kaq të bukur dhe karizmatikë, gjithmonë të gatshëm që t'i ofronin vajzës që do t'i shoqëronte në shtrat një stoli, me vlerë sa një pasuri e vogël. Megjithëse veprimet e Robertit ishin sekret i përbashkët, asnjeri nuk u tregua ndonjëherë i pakujdesshëm që t'ia thoshte gruas së tij; këto nuk ishin diskutime që mund të bëheshin para një zonje. Por ndërkohë, ajo çka diskutohej me siguri pas shpinës së Haritinës ishte fakti që dy vjet pas dasmës silueta e saj mbetej e paprekur nga torturat e një shtatzënie, gjë që e shqetësonte Rubina Salvanon. Nuk ndërhynte kurrë në jetën e të birit që ditën kur ai u martua, por çështja e trashëgimitarit nuk mund të mbetej pa u diskutuar. Sigurisht që ishte në dijeni se çfarë bënte i biri netëve, por tregonte mirëkuptim. Dukej prej së largu se sa tip i ftohtë ishte nusja e saj, por kjo nuk kishte rëndësi. Duhej patjetër të lindnin një fëmijë dhe pastaj ishte në dorën e tij nëse do ta prekte më apo jo gruan e tij. Emri i Salvanove duhej patjetër të ruante vazhdimësinë.

Priste rastin e përshtatshëm që të bisedonte me të birin dhe ky rast mund të vinte vetëm të dielave. Roberti nuk dilte

kurrë me Renon të shtunave, pasi gjithmonë do të kishin ndonjë detyrim familjar ku duhej të shkonin familjarisht, pra i duhej që të ktheheshin relativisht shpejt, gjithashtu të dielave vjehri dhe vjehrra e tij i merrnin për drekë. Kështu, gjatë kohës që ai pinte kafënë e mëngjesit, ishte momenti më i përshtatshëm. Haritina nuk zbriste asnjëherë për të ngrënë mëngjes, e hante në krevat, dhe ata do të ishin vetëm. Për më tepër, se pikërisht në darkë e priste gjithmonë Renoja dhe i biri ishte në humor shumë të mirë.

Atë të diel koha e mirë pranverore u lejoi të rrinin në verandë, dhe pasi priti me durim që të pinte gllënjikën e parë të kafesë dhe të ndizte cigaren, hyri menjëherë në temë.

- Robert, biri im, dua të bisedojmë.

- Po ju dëgjoj, nënë! Ka ndodhur gjë? - u përgjigj ai duke e lënë mënjanë gazetën e mëngjesit që sapo po e shfletonte.

- Nuk dua të mendosh se po ndërhyj në mënyrë të palejueshme në çështjet tuaja, por...

- Ç'ka ndodhur nënë? Mos të është ankuar Haritina për daljet e mia netëve? Se nëse bëhet fjalë për këtë...

- Jo, jo, biri im! Haritina është shumë e kujdesshme, iniciativa për këtë diskutim është e imja! Pas disa ditësh mbushen dy vjet që jeni martuar!

- Nuk e kam harruar! Madje kam porositur tek argjendari dhuratën e duhur që të jem gati.

- E di, biri im, se sa i rregullt je për gjëra të tilla, por besoj se dhurata më e mirë për bashkëshorten tënde do të ishte një fëmijë!

- Nënë...

- Robert, biri im, ti e di se sa e respektoj jetën tënde personale, por si nënë kam për detyrë të të kujtoj se qëllimi më i lartë për një burrë të pozitës sate është të lërë trashëgimtar,

tashmë je tridhjetë e shtatë vjeç, të tjerë në moshën tënde kanë tre e katër fëmijë. Çfarë pret?

- Çfarë pres? Kam shumë frikë nënë se është gjë që s'bëhet!

- Biri im, të lutem! Tani po diskutojmë ne të dy! Jeni të shëndetshëm që të dy, Haritina është njëzet e dy vjeçe!

- Ç'doni të thoni me këtë?

- Do të më thuash që ka ndonjë problem që nuk e di? Shkuat te ndonjë profesionist dhe ju bëri të ditur se ka problem njëri prej jush?

- Nënë, ç'janë këto që thoni?

- Edhe për mua është shumë i vështirë ky diskutim, por një ditë duhej ta bënim! Nuk thashë asnjë fjalë kur vendose të ndërrosh dhomë, por tani jam penduar! Që atëherë duhej të të kisha udhëzuar. Dy bashkëshortë që nuk flenë në një krevat është normale të mos bëjnë fëmijë! Por ki parasysh se njerëzit kanë filluar të flasin dhe kjo nuk të nderon aspak! Nuk do të ta përsëris, por besoj se duhej të të flisja e të të kujtoja detyrën tënde!

Rubina u largua, duke e lënë vetëm në verandën e larë nga dielli për të menduar për të gjitha ato që kishte dëgjuar nga goja e saj. Nuk ndihej dhe aq mirë në lidhje me të gjitha ato që ishte detyruar t'i thoshte, duart i dridheshin pak dhe preferoi të kthehej në dhomën e saj dhe të rrinte aty derisa të shkonte ora kur do të niseshin për në shtëpinë e Dharmanëve, ku po i prisnin. Që atë ditë sjellja e Robertit ndryshoi dhe Haritina nuk e dinte arsyen, por as nuk ndiente mirënjohje për këtë. Çdo natë Roberti vinte në dhomën e saj dhe nuk pranonte asnjë kundërshtim për kryerjen e detyrimeve bashkëshortore. Gjithashtu, e ndiente se papritur kishte hyrë në mikroskop, veçanërisht e vjehrra ndiqte çdo lëvizje të saj dhe sidomos

gjatë ngrënies. Nuk ishte fiksimi saj, por të gjitha ndryshuan papritur, Rubina e ndiqte me vëmendje derisa të kapërdinte dhe kafshatën e fundit; kishte dhënë urdhër që herë pas here t'i çonin lëng frutash të freskët dhe e tregonte hapur zhgënjimin e saj kur informohej që vizitori i përmuajshëm i çdo gruaje ishte shfaqur pa asnjë vonesë. Haritina e kuptoi. Si i shoqi, ashtu dhe e vjehrra dëshironin një fëmijë...

Nuk i bëri përshtypje që asnjëri nuk mori mundimin ta pyeste nëse donte dhe ajo të njëjtën gjë. As nuk guxonte, natyrisht, t'i thoshte njeriu se gjëja e fundit që dëshironte ishte edhe një sundues tjetër në jetën e saj. Sepse disi kështu e mendonte. Kishte vjehrrën dhe të shoqin që i thoshin se çfarë të bënte, çfarë të pinte, çfarë të vishte, çfarë të hante. Një fëmijë do t'i vështirësonte gjërat edhe më shumë. I vetmi avantazh tek i cili mund të shpresonte ishte se i shoqi, nëse ishte me fat dhe lindte djalë, ndoshta do ta linte në qetësinë e saj, ndoshta do të shpëtonte nga tortura e natës një herë e përgjithmonë. Kishte momente që zemërohej me të gjithë, madje edhe me prindërit e saj. Ndihej fatkeqë dhe asnjëri nuk e shihte, ose të gjithë i shmangeshin. Nuk ekzistonte asnjëri përreth saj që të mos e konsideronte të mirëqenë lumturinë e saj. Ishte e bukur, e pasur dhe kishte në krah burrin që të gjitha e admironin. Çfarë tjetër mund të kërkonte një grua? Kishte momente që donte të ulërinte, t'ua përplaste në fytyrë të gjithëve se nuk ishte e lumtur, por tmerri që i shkaktonte mendimi se të tjerët do të merrnin vesh jetën e saj torturuese, bënte që zemërimi i saj të avullonte dhe prandaj kyçte gojën. Haritina nuk kishte pasur kurrë shoqe. Prindërit nuk e lejonin të kishte shoqëri të ngushtë me asnjë zonjushë të rrethit të tyre shoqëror, madje e ëma pretendonte se shoqet bëjnë vetëm keq. Duhej të ishte e shoqërueshme, por nuk duhej

t'i lejonte asnjërës të kalonte cakun, dhe kryesisht të mos i hapte zemrën. Tani Haritina e ndiente më shumë vetminë e saj. Nëse nuk do të ekzistonte letërsia romantike, poezia dhe romanet kalorësiake, do të ishte çmendur. Të paktën nëpër faqet e tyre jetonte kaq jetë të ndryshme dhe shpirti i saj bënte kaq udhëtime, sa të mund të përballonte burgun e saj.

Shtëpia e saj e bukur i dukej si burg. Nuk i bënin përshtypje mobiliet gjithë stil, tavanet e pikturuara, tablotë, zbukurimet prej kristali dhe argjendi që e rrethonin. Asgjë nuk kishte rëndësi për Haritinën, përderisa zemra e saj ishte akull e ftohtë dhe shpirti i saj ditë pas dite boshatisej, derisa trupi i saj i bukur u bë si guaskë bosh. Dhoma e saj ishte e mbushur me dantella, krevati i zbukuruar si për një princeshë, dhe ajo të vetmen gjë që shihte ishte krevati i Prokrustit, përderisa vizitat e Robertit kishin erën e torturës.

Megjithëse nuk donte t'i shtoheshin torturat, kur e kuptoi që ishte shtatzënë, në verën e vitit 1909, u hodh përpjetë nga gëzimi dhe nxitoi ta thoshte pas vizitës te doktori - edhe një torturë tjetër për të. Por ia vlente. Që atë natë flinte përsëri vetëm. Më në fund e la të qetë... Ai, por jo nëna e tij. Përkujdesjet e Rubinës u dyfishuan, kujdesej për nusen e saj si për një fëmijë, ndërkohë Haritina bëhej edhe më e largët. Nuk duhej ndonjë zgjuarsi që të kuptonte se i gjithë ai përkujdes destinohej për trashëgimtarin që shpresonin të lindte e jo për të. Do të përfitonte derisa të zbrazte nga trupi i saj trashëgimtarin e shumëdëshiruar të Salvanove...

Salvano i Ri u lind një mëngjes pranvere të vitit 1910, pasi e mundi të ëmën pothuajse dy ditë e dy net. Si mjeku, ashtu edhe mamia, bënë ç'ishte e mundur që ta lehtësonin, por foshnja nuk donte të shkëputej nga e ëma dhe në çdo moment Haritinës i dukej sikur ishte momenti i fundit, por

megjithatë duronte dhe përpiquej. Pikërisht në momentin kur të gjithë i kishin humbur shpresat dhe veçanërisht prindërit e saj, që e shihnin se tashmë fëmija i tyre rrezikonte seriozisht, foshnja vendosi të dilte, por ardhja e saj në jetë u shoqërua me zhgënjim. Ishte tepër i imët, pothuajse shëndetlig, dhe fakti që vonoi të qante, e shqetësoi mjekun që në fillim.

Roberti i hodhi një sy djalit të tij, por Haritina arriti të dallonte në të si zhgënjimin për foshnjën e rrudhosur, ashtu edhe nënvleftësimin për të. Megjithatë, në sy të vjehrrës dhe të vjehrrit, bëri dhe tha ato që duheshin thënë për ta konsideruar bashkëshort dhe baba të dashur. E puthi të shoqen në ballë, i dhuroi një bizhu të familjes për ta falënderuar dhe ia doli t'i buzëqeshte të birit, i cili pas torturës disaorëshe tashmë po flinte. Por nga nëna e tij nuk u fsheh, kur pak më vonë ajo vajti për ta takuar në bibliotekë, ku ai po pinte një gotë e po tymoste i ngrysur. Rubina u ul përballë tij në një prej kolltukëve prej lëkure dhe e vështronte pa asnjë shprehje në fytyrë.

- Jeni e kënaqur, nënë? - e pyeti pa interes.

- Ti?

- Nënë, kur i përgjigjeni pyetjes me pyetje, më bëni të shqetësohem edhe më shumë! - i tha me seriozitet. - Besoj se si ti, ashtu edhe unë, nuk jemi të verbër! Foshnja nuk është mirë!

- Po nxitohesh, biri im! - u përpoq ta qetësonte ajo. - Para së gjithash lindja ishte tepër e vështirë dhe vuajtjet si të foshnjës, ashtu edhe të nënës ishin të mëdha!

- Domethënë besoni se çdo gjë shkoi mirë? Se unë nuk jam kaq optimist! Pres mjekun të më informojë nga momenti në moment!

Po në atë moment u dëgjua e trokitura në derë dhe pak fytyrat e të treve pasqyronin ndjenjat e tyre. Në atë të mjekut

ishte pikturuar një faj i padukshëm, në atë të Rubinës vuajtje, ndërsa fytyrën e Robertit e ngjyroste zemërimi.

- Domethënë po më thoni, - filloi të thoshte Roberti duke përmbajtur zemërimin, - se djali im ka lindur me një defekt në zemër, ndërsa konsiderohet e vërtetë që zhvillimi i tij mendor do të jetë i vonuar? Këtë po më thoni? - përfundoi duke folur me zë të lartë.

- Zoti Salvano, do të ftoj dhe një profesor të shquar pediatër që ta kem të qartë situatën, por ka shumë mundësi të mos ndryshojë asgjë nga ato që ju thashë. Zemra e vogëlushit është shumë e dobët dhe reflekset e tij më shqetësojnë shumë. Për problemin në zemër nuk ka shpjegime, përderisa si ju, ashtu dhe zonja Salvano jeni të shëndetshëm. Por për prapambetjen mendore mendoj se është shkaktuar nga lindja e tejjgatur dhe e vështirë.

- E çfarë mund të bëjmë, doktor? - ndërhyri Rubina.

- Për fat të keq, zonjë, shkenca nuk ka përparuar aq sa të ketë zgjidhje si për njërin problem, ashtu dhe për tjetrin. Madje gjendjen shëndetësore të djalit tuaj, zoti Salvano, e konsideroj serioze... e kuptoni se çfarë nënkuptoj!

- Doni të thoni që fëmija do të vdesë? - pyeti Rubina gati për të qarë.

- Do të doja t'ju thosha diçka më të kënaqshme, por për fat të keq...

Rubina mezi përmbajti të qarët, por Roberti qëndronte i papërkulur dhe nuk shfaqte asnjë ndjenjë.

- E kur do të ndodhë kjo? - pyeti.

- Nuk jam në gjendje ta di... Mund të shtyjë disa muaj, mundet dhe vite. Gjithsesi, merreni të mirëqenë faktin që nuk do të arrijë moshë madhore. Kam pasur dy raste të tilla në të kaluarën dhe që të dy jetuan deri në vitin e tretë të jetës

së... Po megjithatë, do të thërras, siç ju thashë, profesorin pediatër dhe do të flasim përsëri...

Mjeku doli nga zyra kokulur dhe vetëm atëherë Rubina ia plasi së qarës duke i lënë lotët të lirë dhe dënesat e saj të thyenin heshtjen e plotë që mbizotëronte. Roberti u largua dhe u ndal duke vështruar nga kopshti, por pa e pasur mendjen aty.

- Nuk di ç'të them, biri im... - pëshpëriti mes lotësh nëna e tij.

- Atëherë mos thoni asgjë, nënë! - iu kthye me ton të rreptë i biri. - Dhe kështu si rrodhën ngjarjet, vetëm duhet të lutesh që kjo të mbarojë një orë e më parë!

Rubina lëvizi nga vendi e tronditur kur dëgjoi këto fjalë.

- Robert! Ç'janë këto që thua?

U kthye nga ajo i nxehur.

- Edhe pyesni? E kuptoni se në ç'pozitë u gjendëm krejt papritur? Trashëgimtari i Robert Salvanos antik? Të paktën nëse shuhet pa u marrë vesh lajmi, do të shpëtojë emri dhe prestigji i familjes!

- Kjo që sapo nxore nga goja është e papranueshme. Bëhet fjalë për fëmijën tënd!

- Nuk e pranoj si fëmijën tim një... një gabim të natyrës!

- Robert! - Rubina e vështronte e zbehur, me sytë gati për të qarë dhe me buzët që i dridheshin. - Ajo që the është fytyrë, biri im! Mendo pak atë shpirt të pafajshëm që nuk mban përgjegjësi për torturën së cilës do t'i nënshtrohet! Një foshnjë që nuk do të arrijë të jetojë!

- Pikërisht këtë po them! Të mos jetojë! Dhe mos u përpiqni të zgjoni tek unë ndjenja keqardheje. Për të vetmen gjë që më vjen keq është që u përkula ndaj presioneve të tua për një trashëgimtar! Trashëgimtar i këtillë nuk më duhet!

- Po më tremb, biri im, me këtë ashpërsinë tënde... Mendo pak dhe për gruan tënde...

- Tani po! Tani goditët në shenjë! Ajo është përgjegjësja e vetme për shkatërrimin! As një fëmijë të shëndetshëm nuk është e aftë të sjellë në jetë! Nuk duhej t'ju kisha dëgjuar, nënë, për të bërë një martesë të tillë, pa lidhje! Një dekorues është më i vlefshëm dhe të jep më shumë kënaqësi sesa bashkëshortja që më dhatë.

- Po më akuzon për martesën tënde? Të propozova këtë mblesëri pasi u mendova mirë. Haritina është e pasur, e bukur, i përshtatej pozitës sonë shoqërore...

- Dhe është akull e ftohtë, - e ndërpreu Roberti. - Një krijesë që nuk është në gjendje të ndiejë, një kukull e pashpirt! Dhe tani solli në jetë një...

- Robert! - shqiptoi e zemëruar tashmë dhe ajo. - Mjaft! Nuk mundem të duroj më. E ke kaluar cakun! Haritina nuk e bëri e vetme fëmijën! Kishte dhe kontributin tënd, siç e di!

- Çfarë doni të thoni?

- Se fëmija, çfarëdo sëmundje që të ketë, ndoshta e trashëgoi dhe prej teje!

- Në familjen tonë nuk ka ekzistuar kurrë ndonjë stërgjysh me probleme shëndetësore!

- Atëherë po të kujtoj se vëllai i gjyshit tënd, Joan Salvano, vdiq në moshë të re! Ndoshta vuante nga e njëjta gjë që vuan dhe yt bir! Përmbaje pra zemërimin, sepse ka shumë mundësi të jesh në drejtimin e gabuar!

- Nuk do të më bindni me këto argumente, nënë! Gjithashtu po ju kujtoj se ai që e quani "biri yt", vuan edhe nga prapambetje mendore. Domethënë Lorenzo Salvano i Riu do të jetë autik! Si ju duket kjo?

- E tmerrshme, por unë nuk mundem dhe sigurisht as ti nuk mund t'i kundërvihesh vullnetit të Zotit! Përderisa kështu

donte, kështu do të bëhet! Dhe kujdesu që ato që u thanë të mbeten brenda këtyre mureve, biri im! Nuk e nderojnë emrin tënd! Dhe nëse do të dëgjosh këshillën time, përpiqu që gruaja jote të mbetet sa më shpejt përsëri shtatzënë, që të kompensojë, sikur dhe për pak kohë, zinë e thellë që ju pret...

Nuk e la të thoshte asgjë tjetër, por doli nga dhoma dhe u drejtua për te dhoma e nuses së saj. Ndihej fajtores për shumë gjëra dhe një prej tyre ishte edukimi i djalit të saj. Për herë të parë e trembën ato që fshihte në mendjen dhe shpirtin e tij. Pa e kuptuar, një ndjenjë që po e provonte për herë të parë lindi tek ajo për Haritinën; ajo nuk kishte asnjë faj, por do të paguante shtrenjtë faktin që ishte një nuse me pajë dhe me pozitë të lartë shoqërore. Sado që e donte të birin, ishte e vetëdijshme që ai nuk do ta bënte kurrë të lumtur vajzën me të cilën u martua. Roberti i ngjante shumë babait të tij, por për fat ajo vetë nuk i ngjante nuses së saj dhe ia kishte dalë të zbuste karakterin e tij, t'i vinte fre natyrës së tij të dhunshme dhe ta bënte martesën e tyre të lumtur. Haritina, me tipin që kishte, nuk kishte as mundësinë më të vogël të arrinte asgjë nga ato që ajo kishte fituar, herë me dinakëri, herë me feminitetin e saj, herë me të qara e herë me të bërtitura.

U fut në dhomë duke u përpjekur të mos bënte zhurmë dhe e gjeti nusen e saj në këmbë, pranë krevatit të foshnjës, duke e vështruar e pikëlluar. Iu afrua dhe e kapi nga supet.

- Mos u nxito, është shpejt Haritina! Duhet të çlodhesh pas atyre që kalove! - i tha duke e bërë zërin që të dëgjohej sa më i gëzuar.

Haritina e vështroi me sy të lotuar.

- Fëmija im do të vdesë, apo jo? - pyeti me zë të ulët. - Ju lutem, më thoni të vërtetën! Doktorin foli nëpër dhëmbë, por unë e ndiej! Do të vdesë, apo s'është kështu?

- Eja shtrihu, e do të të tregoj...

Haritina iu bind, e lejoi vjehrrën ta shoqëronte deri te krevati, ta shtrinte e ta mbulonte. Pastaj e nguli vështrimin tek ai i vjehrrës së saj.

- Atëherë? Do të ma thoni ju të vërtetën? Si grua dhe si nënë jeni në gjendje ta kuptoni ankthin tim!

- Po, bija ime e dashur, do të ta them. Je ti e para që duhet ta marrësh vesh! E vërteta është se foshnja lindi me një problem në zemër... Asnjëri nuk është në gjendje të na thotë shkakun e kësaj sëmundjeje. Është e sigurt që gjendja është serioze dhe nuk ka shërim.

- O Zot! - arriti të pëshpëriste Haritina para se të fillonte përsëri të qante. - Unë e kam fajin! - tha në një moment mes ngashërimesh.

- Tani besoj se po e tepron! Pse e ke ti fajin?

- Se nuk e doja këtë fëmijë dhe Zoti po më dënon!

- Nuk e doje? - Rubina po befasohej përsëri.

- Në fillim... jo... nuk e doja! Jeta ime me Robertin nuk ishte... - Kafshoi gjuhën kur e kuptoi se me kë po fliste. E fshehu fytyrën mes duarve dhe ngashërimet e saj u bënë më të forta. Rubina e detyroi që ta vështronte në sy. Në vështrimin e nuses së saj dalloi frikën për të gjitha ato që kishte nxjerrë nga goja pa u matur. - Më falni... - pëshpëriti ajo e penduar. - Nuk doja...

- Haritina, sigurisht që nuk jam kaq budallaqë sa të mos e kuptoj që nuk je e lumtur me djalin tim, dhe për më tepër nuk e dashuron, ashtu si dashuron një grua bashkëshortin. Por nuk të bëj përgjegjëse, bija ime e mirë. Salvanot kanë qenë tipa të vështirë, nga ata që nuk mund t'i dashurojë lehtë dikush, dhe Roberti im nuk bën përjashtim! Por, është burri yt dhe duhet të bësh durim ashtu si çdo bashkëshorte! Sa për

fëmijën, nuk ke asnjë përgjegjësi! Thjesht është një fatkeqësi ndaj së cilës duhet të tregojmë forcë dhe besim! Zoti ka arsyet e Tij për ato që bën dhe për fatkeqësitë që na hedh, dhe duhet të durojmë me vullnet. - Vështroi me hezitim nusen e saj para se të vazhdonte: - Haritina, ekziston dhe një problem tjetër... që duhet ta marrësh vesh...

- Po ju dëgjoj...

- Foshnja përveç problemit të zemrës ka dhe zhvillim të vonuar mendor, që vjen si rezultat i lindjes së vështirë...

Haritina tani ishte bërë e bardhë si çarçafët prej mëndafshi përreth saj.

- Nuk është e mundur! Nuk po flisni seriozisht!

- Do të ishte të paktën çnjerëzore nga ana ime të zgjidhja këtë moment që të tallesha me ty! Më kërkove të them të vërtetën, bija ime, dhe nuk kam të drejtën të ta fsheh. Vogëlushi ynë, për aq kohë sa do t'ia dalë të jetojë, do të jetë më i vonuar se fëmijët e tjerë, por ende nuk e dimë sa...

- E sa do të...

- As këtë nuk e dimë...

Për disa çaste Rubina mendoi se nusja e saj nuk do ta duronte të vërtetën që i kishte thënë. Frymëmarrja e saj u rëndua, ngashërimet i dilnin çuditshëm, por sytë e saj mbetën të thatë, pa lot. I kaloi nëpër mend t'i gjuante me shpullë që ta ndihmonte të kapërcente tronditjen që pësoi, por e kuptonte që do të pasonte edhe ndonjë tjetër, kështu që nxitoi të thërriste mjekun që nuk kishte ikur ende. Ai i bëri një qetësues para se të qortonte rreptë Rubinën, që i tregoi lehonës gjëra që ishin herët për t'u thënë. Por gruaja e përballoi me qetësi sulmin e tij dhe vetëm kur mjeku pushoi së foluri, iu përgjigj.

- Nusja ime dyshoi vetë në lidhje me të vërtetën e frikshme, doktor, dhe si nënë mendoj se kishte çdo të drejtë ta mësonte

të vërtetën. Pas një ore foshnja e saj mund të mos jetojë më dhe tronditja do të ishte më e rëndë nëse e humbiste papritur. Ju burrat mendoni se kemi durim dhe forcë me tepri, por si shkencëtar duhet ta dinit se sa e gabuar është kjo teori! Nuk jemi gatuar prej porcelani delikat, sado që kështu doni të besoni! Haritina do ta marrë veten dhe do të qëndrojë e palëkundur pranë djalit të saj për aq kohë sa do ta ketë!

Intonacioni i zërit të saj ishte i tillë që nuk pranonte kundërshtime. Mjeku uli kokën dhe u largua i mundur. Duke mbyllur derën pas vetes, nuk mundi të mos sillte nëpër mend se diçka të ngjashme i kishte thënë gruaja e tij kohët e fundit dhe nuk e kishte marrë seriozisht. Ndoshta bota dhe veçanërisht gratë, përfundimisht, po ndryshonin dhe ai nuk e kuptonte.

Gjatë kohës që Haritina flinte si rezultat i injeksionit që i bëri mjeku, si e ëma ashtu edhe vjehrra e saj qëndronin të ulura pranë saj. Nuk ishte e nevojshme që të dyja nënat të thoshin shumë gjëra në lidhje me foshnjën. E dinin, pavarësisht se nuk kishin shkëmbyer asnjë fjalë me njëra-tjetrën; vepronte instinkti i pagabueshëm i nënës dhe gruas. Vogëlushi vazhdonte të flinte dhe përveç peshës së tij të paktë, ngjyra që kishte tregonte se ç'përpjekje bënte për të qëndruar në jetë. Fytyra e tij nuk ngjante me atë të të porsalindurve të tjerë, lëkura nuk ishte e kuqe, kishte një nuancë që të bënte t'i qëndroje larg, lëkura e tij nuk ishte e lëmuar, por e ashpër dhe e plakur para kohe, ashtu si edhe organizmi i tij, të cilin një zemër e sëmurë nuk e ushqente si duhej me gjak.

Kur Haritina hapi sytë, e ëma nxitoi t'i buzëqeshte, por ajo qëndronte pa asnjë shprehje në fytyrë dhe nuk iu kundërpërgjigj vështrimit të saj të dashur. U kthye nga e vjehrra. Vështrimin e saj mund ta përballonte. Nuk fshihte gëzim të shtirur dhe as optimizëm të rremë.

- Nënë, - tha duke u kthyer nga e ëma. - Nuk do t'ju vinte keq të më linit vetëm me vjehrrën? Do të doja të flisja për pak vetëm me të!

Sado që ishte ende e trullosur nga qetësuesi, që qarkullonte në damarët e saj, nuk i shpëtoi lehtësimi që dalloi në fytyrën e së ëmës, që nxitoi të plotësonte dëshirën e së bijës. E kishte shumë të vështirë të përballlej me të ëmën në një moment kaq të vështirë për të, se nuk dinte si të sillej. Nuk kishte pasur kurrë komunikim të ngrohtë me të dhe tani, përballë kësaj tragjedie, e kishte humbur krejt toruan.

Sapo u mbyll dera, Haritina u ngrit ndenjtur dhe nxitoi të pyeste Rubinën, e cila ishte e përgatitur për dyshimin e nuses së saj.

- Ku është Roberti?

- Në zyrë me babanë tënd...

- Çfarë tha për fëmijën?

- Nuk dua të të them gënjeshtër, e dashura ime, duket qartë që është i pakënaqur, e priste disi ndryshe edhe ai këtë moment, por nuk ka gjë në dorë. Thjesht i duhet më tepër kohë që të pranojë këtë situatë të krijuar.

- Thatë i pakënaqur, jo i mërziur!

- Burrat i shprehin ndryshe ndjenjat e tyre, bija ime, këtë duhet ta dije! Gjithashtu, dhe kjo ndoshta është më e rëndësishmja, për gruan mëmësia fillon në momentin kur e merr vesh që është shtatzënë dhe ndjenja përforcohet kur ndien për herë të parë embrionin të lëvizë brenda saj. Për burrat atësia është diçka që lind shumë më vonë!

- E kuptova, mos vazhdoni! Sado bukur që përpiqeni ta thoni, rezultati nuk ndryshon! E zhgënjeva!

- Haritina, merr përsipër përgjegjësi që nuk të takojnë, bija ime!

- Edhe nëse nuk i marr, nënë, kam frikë se m'i ngarkojnë të tjerët! Gjithsesi do të doja t'ju kërkoja falje për të gjitha ato që më shpëtuan nga goja pak më parë. Harrova cila jeni dhe kujt po i drejtohem!

- Haritina, në atë moment po i drejtoheshe thjesht një gruajë dhe jo vjehrrës sate! Dhe në njëfarë mënyre rrëfimin tënd e quaj të shenjtë. Më vjen keq sinqerisht që midis teje dhe djalit tim nuk lindi dhe nuk u zhvillua një ndjenjë dashurie dhe vlerësimi e ndërsjellë, ashtu siç e kuptoj se diskutime të ngjashme të vënë në pozitë të vështirë, prandaj nuk do t'i përsërisim, vetëm nëse e kërkon ti! Unë do të lutem për më të mirën!

Por sado lutje që bëri Rubina, nuk u dëgjuan. Ata u bënë shumë më të huaj për njëri-tjetrin. Haritina iu përkushtua djalit të saj me dëshpërimin e një prindi, i cili e di që dhuratën që mban në krahë do t'ia rrëmbejnë shpejt dhe në mënyrë të dhunshme në një kohë shumë të shkurtër. Nuk pranoi të punësonin një dado, nuk pranoi ta largonin fëmijën prej saj, e afroi krevatin e tij pranë të vetit, dhe kur ishte në gjumë, dora e saj kërkonte trupin e tij të dobët që ta përkëdhelte. Gjatë natës zgjohej dhe merrte djalin në krahë që ta puthte, nuk donte ta linte asnjë moment të ndihej i vetëm. Dhe ai duke e ndier këtë dashuri, përpiquej me të gjitha forcat të mbahej në jetë.

Asnjëri nuk e besonte, dhe aq më tepër vetë mjekët, që djali i Robertit dhe i Haritinës po mbushte një vjeç. Profesori që vizitoi foshnjën vërtetoi prapambetjen mendore, por as ai nuk ishte në gjendje të thoshte se sa rëndë ishte. Do ta zbulonin me kalimin e kohës, vetëm këtë mund t'u thoshte. Kardiologu që morën për ta vizituar ishte më i prerë në parashikimet e tij të zymta. Para se të ikte, kur iu sugjeroi ta

pagëzonin sa më shpejt që të mundeshin, kuptuan se nuk i jepte më shumë se disa javë jetë. Haritina, në një shpërthim të rrallë dinamizmi, kërkoi që pagëzimi të bëhej në një rreth të ngushtë familjar dhe iu lut së vjehrrës që ta pagëzonte ajo dhe t'i vinte emrin që i pëlqente asaj. Sado që Roberti këmbënguli për të kundërtën, e ëma i vuri djalit emrin e burrit të saj, fakt që e befasoi Haritinën. Duke ndjekur traditën e kohës, ndenji në shtëpi dhe priste fëmijët, që me të dëgjuar emrin nga nuna nxituan t'ia thoshin, duke pritur që t'i qeraste. Haritina bëri detyrën e saj dhe kur ata u kthyen në shtëpi së bashku me foshnjën, puthi të vjehrrën e mallëngjyer. Ishte e vetmja që e pranoi atë fëmijë si trashëgimtar të Salvanove. Roberti ishte i nervozuar si me gruan, ashtu edhe me të ëmën. Nëse nuk ishte përballur me zemërimin e Rubinës dhe kërcënimet e saj, ndoshta nuk e merrte mundimin të merrte pjesë në një ceremoni që i dukej krejtësisht e tepërt.

Po atë natë, iku të takonte mikun e tij që e priste në shtëpi. Nga pamja që kishte marrë fytyra e tij Renoja e kuptoi gjendjen në të cilën ndodhej dhe e lejoi të nxirrte dufin, pavarësisht se nuk ishte dakord me negativizmin e Robertit.

- Ajo që bëri nëna ime është e papranueshme! - shpërtheu mbasi piu gllënjkën e parë të konjakut të shtrenjtë. - I vuri emrin e babait tim një fëmije që shumë shpejt do të vdesë dhe për më tepër është e dukshme që është budalla! I vunë emrin e Lorenzo Salvanosit një shëndetligu me zhvillim të vonuar. Nuk e di nëse do t'ia fal këtë që bëri! Vetëm duke e menduar tmerrohem!

- Miku im, sado që dua të të qëndroj pranë në këtë moment, sado që dua të të lejoj të shprehësh lirshëm ndjenjat e tua, mendoj se po i kalon caqet...

- Mos më çmend edhe ti! Nuk mund ta pranoj që unë Robert Salvano kam trashëgimtar një krijesë me prapambetje

mendore! Nuk mund të më kuptosh? Më vjen turp të dal e të takohem me njerëz të sërës sime. Të gjithë, kur bëhen me djalë, mund të krenohen! Unë çfarë të them? E di që ndiej të më prekin vështrime keqardhjeje e më vjen aq turp sa t'ia mbath vrapit? Por as në shtëpi nuk dua të rri! E kam të vështirë të përballem përditë me përgjegjësen e vetme të gjendjes së sotme! Me bashkëshorten time!

- Robert, eja në vete! Duhet të kthesh sytë nga vetja! Bashkëshortja jote nuk ka përgjegjësi dhe ti këtë e di! Ose, më mirë të themi, nuk ka përgjegjësi ekskluzive! Kontribuove edhe ti në krijimin e fëmijës tënd, të cilit po i mohon dashurinë që i detyrohesh!

- Asgjë nuk i detyrohem! Dhe që jeton me ne është e tepërt!

- Robert, kjo nuk është gjuhë e intelektit! Je i sigurt që e ke prejardhjen nga Kreta dhe jo nga Lakonia?

- Ç'lidhje ka prejardhja ime me këtë diskutim?

- Se vetëm spartanët e lashtë i flaknin në humnerë bebët që lindin me defekte.

- E shumë mirë bënin! Pa mendo pak, të lutem! Supozojmë se ai fëmijë do të jetonte, ç'do të bëhej në të ardhmen? Do të mund të martohej? Të linte pas trashëgimtarë që do të vazhdonin emrin tim? Rrjedhimisht, është apo s'është e dobishme prania e tij mbi tokë?

- Robert, po tregohesh shumë i ashpër, që të mos them çnjerëzor!

- Po më përsërit të gjitha ato që nëna ime nuk u lodh duke m'i përsëritur që ditën e frikshme të lindjes së atij fëmije! Që të mos përmend lidhjen që ka forcuar papritur e pa kujtuar me nusen e saj! Flet me një admirim e respekt, sa të them të vërtetën më vjen për të vjellë!

- I dashur, pa dashur të të nxe, besoj se ti duhet të kuptosh gabimin tënd e të pendohesh!

- Dhe këtë e thua që të mos nxehem? Po të bëj të ditur, pra, se sapo ia arrite!

- Është më mirë të ndërrojmë temën e bisedës, sepse me sa duket s'kemi për t'u marrë vesh, dhe gjithashtu parashikoj se do të lëndohemi, e kjo është gjëja e fundit që dëshiroj! Dua të besoj se me kalimin e kohës ndjenjat e tua do të ndryshojnë si ndaj bashkëshortes sate, ashtu dhe ndaj djalit tënd!

- Tani po ta them trashë: Në atë krah fli, i dashur miku im!

Roberti gjatë periudhës në vazhdim nuk ndryshoi aspak. I shmangej qëndrimit në shtëpi pa nxjerrë asnjë justifikim; koha e ngrënies për të ishte një torturë, sepse Haritina mbante vazhdimisht në krahë djalin e saj, që vetëm aty qetësohej. Teksa rritej, nga goja e tij dilnin vetëm klithma të çuditshme që nuk të kujtonin aspak tingujt e zakonshëm që nxjerr një foshnjë dhe që shkaktojnë buzëqeshje. Kur qante Lorenzo dëgjohej një zë i çjerrë, një zë i thyer, që i shkaktonte Robertit neveri. Tiparet e tij tjetërsoheshin menjëherë dhe në vështrimin e tij dallohej tendenca për t'u arratisur, e cila kishte kapluar edhe atë vetë. Madje as sytë nuk i hidhte andej nga ishte ulur Haritina me foshnjën, bënte përpjekje të jashtëzakonshme që të diskutonte indiferent me nënën e tij dhe të vinte re vështrimin nënvleftësues të saj. Haritina i drejtohej vetëm vjehrrës së saj, duke e injoruar të shoqin. Sjellja e tij ndaj foshnjës i kishte dhënë goditjen përfundimtare marrëdhënies së tyre. Nuk mundej as ta shihte, tingulli i zërit të tij e shqetësonte dhe tashmë në sytë e saj dallohej neveri.

Por të bënte përshtypje si ndryshonte ajo sa herë që vështronte të birin. Buzëqeshja e saj ngjante me diellin e

drekës: e ëmbël, shkëlqyese, verbuese. Vogëlushi qetësohej menjëherë dhe një buzëqeshje e shtrembër ravijëzohej në buzët e tij që ngjanin aq shumë me buzët e saj. Por sa më shumë rritej, përveç këtij përjashtimi të vogël, dukej qartë që do t'i ngjante babait të tij. Pushi në kokën e tij u bë i zi, sytë të errët si të Robertit, forma e fytyrës gjithë cepa si e tija. Rubina vështronte nipin e saj dhe psherëtinte edhe ajo, por fshehtas nga Haritina. Sa ndryshe do të ishin gjërat nëse... Sa i lumtur do të ndihej i biri për këtë ngjashmëri! Ndoshta mund të afrohej edhe me gruan e tij që do t'i kishte dhuruar një djalë me të cilin do të mburrej dhe do ta ekspozonte, krenar për Lorenzo Salvanon. Pastaj vinte në vete, bënte shenjën e kryqit dhe i kthente sytë nga qielli për t'i kërkuar falje Zotit për blasfeminë e saj. Vogëlushi ishte ashtu siç ishte dhe ishte dëshirë e Tij që të vinte në botë kështu.

Nuse e vjehërr ndanin të njëjtën dashuri për foshnjën, dhe ndoshta ishte kjo dashuri që e bënte atë të vazhdonte të jetonte në kundërshtim me parashikimet. Dhe ishte kjo dashuri që i afroi edhe ato të dyja më shumë me njëra-tjetrën, sikur fryu një erë tjetër mes tyre dhe lidhja u bë më e fortë, dashuria u takua me respektin e njëres ndaj tjetrës. Kur erdhi dita të mbushte një vjeç, Rubina gatoi vetë një ëmbëlsirë dhe qerasi të gjithë personelin e shërbimit. Vetëm i biri, Roberti, nuk pranoi të hante dhe pamja e tij shprehte ironi kur vështronte të birin, që ishte rehatuar si gjithmonë në krahët e së ëmës. Por nuk dalloi urrejtjen në sytë e saj, as neverinë. Iku që të takohej me Renon që po e priste. Kishte zbuluar një lokal të ri e shumë premtues për të kaluar natën.

Vera e vitit 1911 e gjeti vilën në *Kifisia* të zhytur në heshtje, me një rutinë që kishte filluar të lodhte madje edhe vetë personelin e shërbimit. Rubina i kalonte netët zgjuar, duke kërkuar mënyra që të përmirësonte disi marrëdhënien mes çiftit, por edhe për të përmirësuar atmosferën stresuese. *Kifisia* ishte mbushur me pushues. Vilat që deri tani ishin të mbyllura, u hapën, u ajrosën, u pastruan, për të pritur banorët e tyre që gjatë gjithë vitit jetonin në Athinë, por që pas Pashkëve vinin aty për të kaluar në një klimë më të freskët vapën e padurueshme të kryeqytetit.

Pasditeve, Haritina e vinte djalin në karrocë dhe bënin shëtitje të gjata, në të cilat disa herë e shoqëronte dhe e vjehrra, dhe në disa jo. Rubinës i bënte përshtypje që nusja e saj i fliste vazhdimisht fëmijës, i tregonte e i shpjegonte çdo gjë që shihnin, i përsëriste vazhdimisht tinguj që foshnja ndoshta mund t'i riprodhonte, duke lënë klithmat e çakorduara që dilnin zakonisht nga goja e tij. Herën e parë që Lorenzoja arriti të thoshte diçka që ajo e perceptoi si fjala “nënë”, Haritina qau nga gëzimi. Ishte e vemja që kuptonte se çfarë donte fëmija në çdo moment. Bënte sikur nuk e vinte re që i biri nuk mund të rrinte ulur pa e mbajtur, bënte lëvizje të pakontrolluara dhe kokën e tij të bukur mund ta mbante drejt vetëm për pak.

Shpirti i Rubinës zhytej çdo ditë e më thellë në dëshpërim, ndoshta ngaqë shpresonte se gjërat nuk do të ishin kaq keq sa prisnin mjekët, por realiteti shkatërronte me mënyrën më të keqe çdo shpresë të saj. Ajo që e bënte të habitej, duke i shtuar vazhdimisht vlerësimin për Haritinën, ishin rezervat e pafundme të qëndresës, durimit dhe këmbënguljes që dispononte. Dhe falë këtyre Lorenzoja ditë pas dite ia dilte të komunikonte me mënyrën e tij, por dhe të jepte shenja

reagimi. Por, pyeste veten, deri ku do të arrinte durimi i saj pa mbështetjen e të shoqit. Dhe atëherë dyfishonte përkujdesjen dhe shfaqjen e ndjenjave të dashurisë ndaj Haritinës, e cila ia kthente dashurinë dhe respektin, e ndërkohë Rubina mendonte se nuk ishte normale për një vajzë të re të bënte atë jetë që bënte ajo.

E kishte lënë shumë pas dore veten e saj dhe nëse nuk do të ishte ajo që të kujdesej për gardërobën e nuses së saj, vetë Haritina do të dilte me fustane dhe kapela të sezonit të kaluar, gjë që do t'u jepte ushqim thashethemexhinjve, që ndërkohë kishin filluar ta përgojnin. Çifti Salvano nuk ishte shfaqur në asnjë prej takimeve shoqërore, Haritina nuk shkëmbente vizita dhe ky ishte një skandal për rrethin e tyre shoqëror. Sado që përpiquej t'ia thoshte me lezet nuses së saj, nuk ia dilte t'i ndryshonte mendje. Nuk ishte e predispozuar ta linte asnjë minutë Lorenzon dhe aq më tepër të dilte në krah të Robertit. Ndoshta kjo e fundit ishte dhe më e rëndësishmja.

Përfundimisht u kthye nga i biri, dhe pamja e saj ishte kaq e rreptë dhe luftarake, saqë e shqetësoi në masë të tillë aq sa e detyroi të linte mënjanë shprehjen ironike dhe të dëgjonte i shqetësuar ato që do t'i thoshte e ëma pothuajse me një frymë. - Kërkoj, - i tha prerë, - të ndryshojë menjëherë gjendja në shtëpinë tonë! Deri kur do të vazhdojë kjo gjendje, Robert? Nëse nuk të intereson familja jote, që nuk të intereson, duhej të të shqetësonte të paktën emri yt i mirë, i cili, nuk po ta fsheh, kohët e fundit, po diskutohet në të gjitha bisedat e rrethit tonë shoqëror! Për fat të keq, të gjitha më vijnë në vesh, dhe sinqerisht nuk di më si të sillem! Ka kaluar një vit nga lindja e djalit tënd dhe nuk ke dalë asnjëherë me gruan tënde, nuk ju kanë parë në asnjë mbrëmje vallëzimi, as në teatër, as në shëtitje! Shtëpinë e mbajmë të mbyllur, sikur

jemi në zi të thellë! A e di ti që zonja Vidzileu pardje guxoi të më pyeste nëse keni filluar procedurat e divorcit? E kupton dhe vetë se në ç'gjendje ndodhemi! Sigurisht që iu ktheva dhe e bombardova me fjalë për faktin pse fut hundët në punët tona, por kjo zonjë thjesht guxoi të nxirrte nga goja të gjitha ato që diskutohen pas shpinës sonë! Dhe po të paralajmëroj se, nëse ke ndër mend të bësh një veprim të tillë, nëse mendon të na turpërosh, do të mbash përgjegjësi për vdekjen time! Nuk mundem as ta imagjinoj të na fusësh në të tilla peripeci!

- Nënë e dashur, as që më ka kaluar nëpër mend një gjë e tillë, ju jap fjalën! - arriti të thoshte Roberti.

Por Rubina nuk e la të vazhdonte.

- Shumë mirë, i besoj fjalët e tua, por kjo situatë duhet të marrë fund. Është detyra jote të përpiqesh t'i afrosh bashkëshortes sate, ta marrësh me të mirë dhe t'i qëndrosh pranë ashtu siç të takon! Të rekomandova para pak kohësh të përpiqeshe për të bërë një fëmijë tjetër, por ti, me sa duket, nuk më dëgjove! Në gjendjen që ka arritur marrëdhënia juaj, së pari duhet të përmirësohet komunikimi mes jush. Keni arritur në atë pikë sa të mos shkëmbeni as edhe një fjalë. Si ka mundësi! Jetova aq sa të shoh edhe këtë! Që të mos flas për sjelljen tënde të papërshtatshme, për faktin që pi kaq shumë dhe kthehesh në të gdhirë.

- Nënë, e keni humbur fare!

- Ti e ke fajin, biri im! Ke një bashkëshorte të mrekullueshme e shumë të bukur, dhe nuk e vlerësove aq sa duhet! Ia dole ta vyshkësh, ta plakësh para kohe, e më vjen shumë keq! Nuk e prisja prej teje! Më zhgënjeve Robert. Nëse do të jetonte babai yt, situata do të ishte ndryshe, sepse do të të detyronte me të gjitha mënyrat! Unë si nënë, vetëm duke pasur si armë arsyen, përpiqem të të sjell në vete! Gjithsesi

duhet t'i marrësh shumë seriozisht të gjitha këto që të thashë se do të të luftoj me të gjitha forcat e mia!

Doli nga dhoma me kokën lart, por me sy të lotuar. Nëse të gjitha ato që i tha nuk do të sillnin ndonjë rezultat, nuk e dinte se çfarë tjetër mund të bënte për të ndryshuar situatën në shtëpinë e saj, të paktën të bëhej paksa e jetueshme. Roberti, rrinte në dhomë pa lëvizur, ende i tronditur, jo që nga të gjitha ato që kishte dëgjuar, se sa nga mënyra që ishin thënë. Dukej qartë se Rubina i kishte kaluar caqet dhe sado që revoltohej për faktin që kishte pranuar ta qortonte në atë moshë, e kuptonte që e ëma kishte plotësisht të drejtë. Kishte dëgjuar edhe vetë thashetheme të ndryshme, dhe shpifjet e përgojimi i emrit të tij, ishte gjëja e fundit që donte. Ishte një Salvano dhe kishte detyrime. Ashtu si gjithmonë, të vetmit që mund t'i fliste lirshëm, ishte Renoja, i cili edhe një herë tjetër u bë dëshmitar i egërsisë së mikut të tij, por nën të mund të dallonte edhe gjurmë të pranimit të gabimeve të tij.

- Çfarë më këshillon? Si të veproj? - e pyeti sapo përfundoi së shpjeguari skenën me nënën e tij.

- Miku im i mirë, po të kujtoj se u përpoqa edhe unë në të kaluarën të të këshilloj, por ishte e pamundur të të bindja të paktën të më dëgjoje!

- Erdha deri këtu për t'u bërë përsëri objekt i një tjetër sulmi?...

- Bukur! Nuk guxova të thosha as gjënë më të vogël dhe ti më ngarkon mua me përgjegjësi. Ç'këshillë doje atëherë?

- Nuk e di! Gjendem në rrugë pa krye! Kam përshtypjen që nëna dhe gruaja ime bënë aleancë dhe ky mendim më distancon prej tyre. Më bën të ngre krye, megjithëse e di që kërkesat e tyre janë të drejta!

- Me sa di bashkëshortja jote nuk e ka hapur kurrë gojën të ankohet!

- E luan nëna ime rolin e zëdhënësit! Nuk e sheh?
- Aspak! Gjykoj se nëna jote ka vepruar me iniciativën e saj e së pari për të mbrojtur atë që mundet dinjitetin e familjes! Dhe ta themi midis nesh, i ke dëgjuar edhe vetë ato që thuhet!
- Normalisht nëna ime nuk duhej të fliste! Vazhdoj të jem ende kryetar i kësaj familjeje!
- Kështu që do të duhej të të karakterizonte ndjenja e së drejtës dhe urtësia. Ma merr mendja se nuk pret të të siguroj për të kundërtën. Për fat të keq virtyte të tilla mungojnë si nga fjalori, ashtu dhe nga karakteri yt!
- Dhe vazhdon ta konsiderosh veten miku im?
- Vetëm një mik, dhe madje kaq i mirë sa unë, mundet dhe e ka për detyrë të të thotë të vërtetën! Ke kundërshtim?
- Jo... Por e pranoj se është shumë e vështirë t'i bëj të gjitha ato që m'u kërkuan! Vetëm ideja për të bërë fëmijë tjetër më bën të rrëqethem!
- Për momentin përpiku të rivendosësh marrëdhëniet me gruan, dhe le të vonohet paksa ardhja e fëmijës.
- Më të lehtë konsideroj ngjitjen në Olimp sesa këtë.
- Shumë shpejt e vërtetoi se sa të drejtë kishte. Herën e parë që iu drejtua Haritinës, po atë natë gjatë darkës, e pa të hidhej përpjetë e habitur dhe përgjigjja e saj për atë që e pyeti ishte vetëm me një fjalë. Pak më vonë, në vend që të largohej siç bënte vazhdimisht pas darke e të mbyllej në bibliotekë apo të ikte për të takuar Renon, qëndroi me to në dhomën e ndenjjes. Lorenzoja i vogël, i ulur në një kolltuk me jastëkë rreth e përçark, që ta mbanin, tregoi interes për burrin që pak e njihte. Disa sekonda më vonë, një “ba” u dëgjua nga buzët e tij dhe Haritina ndjeu të rrëqethej deri në rrëzë të flokëve. Vetë Roberti ngriti vetullat me habi, ndërsa Rubina buzëqeshi.

- Robert, djali yt sapo të njohu! - i tha gjithë qejf, duke u argëtuar me pamjen e fytyrës së tij.

- Po... si? Dua të them... nuk më sheh shpesh! - i shpëtoi.

- E ke gabim, i dashur! - iu përgjigj me ironi Haritina. - Të sheh çdo ditë te fotografia që i tregoj dhe i përsëris fjalën “baba”. Ndoshta po vonohet pak, por po mëson!

Roberti u kthye dhe për herë të parë pa me vëmendje djalin e tij. Sado që nuk donte ta pranonte, i ngjante jashtë mase. Dhe kjo gjë e zemëroi edhe më shumë. Nëse do të ishte një fëmijë normal, do të kishte arsye për t’u krenuar, ndërsa tani vetëm mund të turpërohej. Por kishte sinqeritetin të admironte Haritinën, ndoshta për herë të parë, për ato që i mësonte fëmijës së tyre të sëmurë, po aq sa i shmangej faktit që ta mendonte si fëmijën e tij.

- Bukur... - pëshpëriti me hezitim. - E çfarë di tjetër? - pyeti.

- Për ç’arsye do ta dish?

Pyetja e Haritinës e gjeti të papërgatitur dhe nuk mundi t’i pengonte qepallat që u perënduan me nxitim nga befasia.

Rubina u ngrit me nxitim dhe mori fëmijën në krahë.

- Është koha për ta vënë në gjumë dhe përveç kësaj është më mirë të mbeteni pak vetëm!

Para se të arrinte ndonjëri prej tyre të kundërshtonte, doli nga dhoma duke bërë kryqin dhe duke u lutur që kjo mbrëmje të rezultonte pozitive.

Heshtja që la pas mbartte tension, asnjëri nuk dinte ç’të thoshte dhe nëse duhej të fliste. Haritina u ngrit dhe u ndal para dritares së hapur që ajri t’i freskonte faqet e skuqura. Ndiente zemërimin që i çonte ajër të përvëlur në kokë, dhe zemrën të rrihte si e tërbuar dhe të tundte dantellat që zbukuronin fustanin e saj. Një vit i plotë heshtjeje formonte

fjalë që asnjë zonjë nuk do të guxonte të nxirrte nga goja, por ajo po vihej në ngasje që t'i thoshte, vetëm e vetëm që t'i shkaktonte, ndoshta, një hemorragji cerebrale për shkak të depresionit. U kthye nga ai me sy të picërruar.

- Do të më thuash, pra, pse interesohesh dhe pyet për fëmijën tënd? E zbulove, më në fund, që ai ekziston? Ia dole mbanë të kujtoheshe dhe për mua? - Nuk ishte vetëm intonacioni i zërit të saj, vështrimi apo pozicioni i trupit të saj që e çuditën. Ishte vetë përdorimi i dialektit popullor të gjuhës që e tronditi. E dinte se vendi, përveç gjithë problemeve të tjera, tronditej edhe nga përçarja gjuhësore midis dialektit të pastër apo *katharevusa* dhe dialektit popullor apo *dhimotiki*, por nuk priste që këtë dialekt ta përdorte vetë gruaja e tij. Vetë Venizellosi kishte imponuar me ligj *katharevusën* si gjuhë zyrtare, pavarësisht se të gjithë dyshonin se ai nuk e përkrahte një gjë të tillë. Por në momentin konkret historik duhej të ruhej uniteti, sepse e impononin objektivat ndërkombëtare. Megjithatë, mikrobi ishte përhapur ndërkohë te populli i thjeshtë. Por të ndodhte kjo edhe në shtëpinë e tij?

- Ç'është kjo mënyrë të foluri, Haritina? - e qortoi. - Që kur bashkëshortja ime ka filluar të përdorë këtë gjuhë të poshtër?

- Nuk ekziston gjuhë e poshtër, Robert, vetëm njerëz të poshtër! Dhe këtë nuk e them unë, por i mrekullueshmi Lorenzo Mavili!

- Këtë nuk e prisja! Bashkëshortja ime mbështetëse e një ithtari të dialektit *dhimotiki*.

- Pa shih tani se ku përfundoi diskutimi ynë! Sido që të flasim, Robert, sado fjalë të bukura këmbëngul të përdorësh, fakti mbetet po ai! Kemi më tepër se një vit që jemi si dy të huaj në shtëpi dhe mendoj se nuk shoh asnjë arsye që të vazhdojmë të jetojmë kështu!

- Ke ndonjë propozim për të më bërë? Ke menduar zgjidhjen e duhur?

- Të gjejmë një avokat të mirë dhe të shkojmë drejt divorcit!

Nuk e priste që do t'i merreshin këmbët, por i ndodhi edhe kjo. Që të mos rrezikohet më prestigji i tij, preferoi të ulej, pa e kuptuar që kjo lëvizje e tij bëri që të tregohet më delikat nga sa do të donte. Zëri i tij i ashpër, që u ngrit pak më vonë, nuk ndikoi te Haritina.

- Kjo nuk është temë për të diskutuar! - i bërtiti. - Si guxon të thuash një gjë kaq të neveritshme?

- Unë do ta quaja shpëtim! Dhe mos u shtir si i çuditur! Për atë Zot! Marrëdhënia jonë po shkatërrohet dita-ditës e ti habitesh që dua divorc?

- Haritina, po të them të sillesh mirë. Intonacioni i zërit tënd është përçmues dhe për më tepër përpiqu të flasësh si njeri!

- Tani po më bën të qesh! Më në fund e vure re që edhe unë jam njeri? Se gjatë gjithë këtyre viteve, që jemi të martuar, nuk e dije! Dhe arrite të bëje dhe gjënë më të keqe, sepse djali që të bëra nuk përmbush standardet e tua! Ke një vit që nuk do t'ia dish nëse jetojmë apo kemi vdekur! Dhe nëse nuk do të respektoje nënën tënde, nuk do të shkelje në këtë shtëpi! E pra, le ta bëjmë zyrtare me një divorc!

- Po ta përsëris që tema e divorcit në këtë rast as nuk shtrohet, dhe as ka për t'u shtruar ndonjëherë! Mendohu të gjejmë një zgjidhje!

- Zgjidhje? Vetëm fundin mund të shoh! Mua nuk më dashuron, fëmijën tënd nuk e do, për çfarë mund të shpresojmë?

- Por familja jonë ka një emër që duhet ta ruajmë, dhe nderin që duhet ta mbrojmë! Nuk i mendon pasojat që do të kishte një divorc për prindërit e tu dhe nënën time?

- E vetmja që më intereson është nëna jote... - pranoi Haritina.

- Edhe mua po ashtu...

- Ja pra që biem dakord për diçka! Ç'propozim ke pra?

- Të përpiqemi... të bëhemi përsëri çift. E pranoj që gabova për një kohë të gjatë...

- Gëzohem që e pranon, por nuk mjafton!

- Nuk thashë të bëjmë ndonjë ndryshim të tmerrshëm, por të paktën të sillemi si njerëz të qytetëruar dhe si bashkëshortë, të paktën për sytë e botës! Nuk po e fsheh se kam marrë vesh që nëpër takimet mondane ku ne nuk marrim pjesë kanë filluar të na marrin shumë nëpër gojë. Nuk shfaqemi asgjëkund së bashku dhe e mbajmë shtëpinë të mbyllur sikur jemi në zi të thellë. Me fjalë të tjera le të ruajmë të paktën pamjen e jashtme. Edhe ty do të të bëjë mirë të dalësh, të takohesh me njerëz.

- Gëzohem që po mendon për mua! - tha ajo me ironi.

- Haritina, po përpiqem të gjej një zgjidhje... për të dy. Bashkëpunoj me mua, të lutem!

- E vetmja... zgjidhje e vlefshme, që propozon përmban kaq hipokrizi sa ma shpif! Do të tallemi me të gjithë dhe bashkë me ta do të tallim dhe veten! Megjithëse, ç'them edhe unë, ti ke shumë rrugëdalje!

- Me këto që thua lejon të nënkuptohet diçka që nuk të nderon ta diskutosh!

- As ty që ta bësh, por nuk besoj se ke ndër mend të ndryshosh jetën tënde!

- Haritina, mjaft! I tejkalon ndërkohë caqet e durimit tim, fakti se po pranoj në shtëpinë time këtë dialekt të shpifur, por

nuk mundem të pranoj se vetë bashkëshortja ime flet edhe për tema që janë të palejueshme për një zonjë!

- E kupton se çfarë nënkuptoj kur flas për hipokrizi? Është e ndaluar t'i diskutojmë, por jo t'i bëjmë! Emri i mirë i familjes nuk vihet në rrezik kur bashkëshorti e kalon natën në...

- Haritina! Nuk të lejoj! Po prek tema tepër personale dhe, më në fund, kujtohu që je një zonjë! Të bëra një propozim serioz dhe pres gjithashtu një përgjigje serioze! Pranon të përpiqemi të rivendosim autoritetin e emrit tonë, po apo jo?

- Do të doja të thosha me zë të lartë "jo", por vetëm për hatër të nënës sate do të them një "po", por me disa kushte!

- Çfarë? Kam përshtypjen se nuk dëgjova mirë!

- Unë jam e sigurt se e dëgjove shumë mirë se çfarë thashë: Do të vendos disa kushte, Robert! Dhe mos u shqetëso, janë shumë të arsyeshme dhe me busull orientuese për të mirën e familjes, emrit të saj, por kryesisht të nënës sate, të cilën e duam dhe e respektojmë që të dy! Para së gjithash, do të kufizosh daljet dhe vajtjet në ato vende të dyshimta, ku të pëlqen të vërtitesh me mikun tënd, e shumta në tri herë në javë, dhe do të jesh shumë më tepër i kujdesshëm, se emri i mirë që ti pretendon, nuk varet vetëm nga daljet tona të përbashkëta, por edhe nga sjellja jote. Do të dalim një herë në javë së bashku dhe do të organizoj një pritje që të mbyllim gojët e këqija në rrethin tonë shoqëror. Mirë do të ishte të më shoqëroje ndonjëherë edhe gjatë shëtitjeve të pasdites me djalin që të japësh përshtypjen se je një baba i dashur për ata që nuk e dinë. Mirë?

Tani kishte filluar t'i ziente atij gjaku, tëmthata i rrihnin si çekan, një dhimbje e poshtër koke filloi ta torturonte. Do të donte ta mbyste, por për fat të mirë arsyeja ia kishte lidhur

duart, ia kishte nxjerrë këmbët jashtë përdorimit, që të mos lëviznin kundër saj. Ishte zëri i saj që i thoshte se në thelb nuk i kërkonte ndonjë gjë të jashtëzakonshme, as ndonjë gjë të madhe, por vetëm ideja se duhej t'i bindej kërkesave të saj e bënte t'i ikte truri. Por e dinte se kështu duhej të bëhej dhe të vetmen gjë që mundi të bënte ishte të pohonte me një lëvizje të kokës para se të ikte për në dhomën e tij së bashku me mbetjet e fundit të durimit dhe të gjakftohtësisë. Haritina e dëgjoji qartë zhurmën shurdhuese të ndonjë zbukurimi prej qelqi që u bë copë e thërrime nga përplasja në ndonjë mur dhe buzëqeshi.

Madje edhe vetë Rubinën ia dolën ta mashtronin, ose kështu u bë, sepse ajo e kishte të nevojshme të mashtrohej. Perspektiva e një pritjeje madhështore në kopshtet e vilës solli një erë të fortë ndryshimi të të gjithë dhe veçanërisht të personeli i shërbimit, të cilët e dinin se i priste shumë punë, por të paktën do të bëhej diçka e veçantë, diçka që do të zbante mërzinë, dhe që do të mbushte, megjithëse për pak kohë, me muzikë, me zëra dhe të qeshura qetësinë absolute që mbizotëronte zakonisht. Gjithashtu, kamerieret e reja do të kishin rast të admironin nga afër fustanet gjithë shkëlqim dhe bizhutë e njerëzve të sërës së lartë, dhe të fshehura pas pemëve do të bënin ndoshta dy-tri rrotullime nën tingujt e muzikës që do të mbushnin kopshtet. Por deri atëherë do të duhej të fërkonin e të shkëlqenin të gjitha zbukurimet e argjendta, të lanin e të kollarisnin të gjitha mbulesat prej linoje, të shkëlqenin mobilet, të lanin xhamat, çdo cep i vilës duhej të ishte gati për pritjen e madhe të Salvanove.

Rubina së bashku me Haritinën përgatitën lista të gjata me të ftuarit si dhe ftesat që duhej të shpërndaheshin sa më shpejt që zonjat të kishin kohë të merreshin me veshjen e

tyre. Ato vetë vajtën te një rrobaqepës, i cili sillte fustane të shtrenjta mbrëmjeje të modës së fundit nga Parisi. Falë këmbënguljes së Rubinës, Haritina provoi një fustan prej mëndafshi në ngjyrë jeshile me një dekolte që binte në sy, dhe kaq të ngushtë në bel, sa që Haritina kur e veshi i tha vjehrrës së saj: - Mama, me këtë që kam veshur, duhet të pres derisa të mbarojë mbrëmja që të marr frymë kur të zhvishem! Nëse do të guxoj ta bëj gjatë mbrëmjes, do të shokoj shumë vetë, sepse do të mbetem gjysmë e zhveshur, me tegelat të shqepur!

Rubina buzëqeshi me nënkuptim. Prej kohësh ishte mësuar me mënyrën se si fliste nusja e saj, aq thjesht, dhe e kishte pranuar se i pëlqente, pavarësisht se ajo vetë nuk mund ta përkrahte dhe ta përdorte. - Bija ime e dashur, pas gjithë atyre pritjeve të mërzitshme në të cilat kam marrë pjesë, guxoj të them se pritja jonë do të shkaktojë emocione të forta!

Qeshën që të dyja si shoqe fëmijërie dhe të dashura. Lorenzoja i vogël, që i ndiqte me interes, buzëqeshi dhe Haritina e pa si një ogur të mirë dhe e bleu, më në fund, fustanin, përderisa me mënyrën e tij i biri i tregoi se e aprovonte zgjedhjen e saj.

Mbrëmjen që ishte pritja, përveç Lorenzos, që tani flinte në dhomën e tij, edhe të gjithë burrat që ishin të ftuar, treguan jo vetëm që e aprovonin veshjen e së resë, zonjës Salvano, por edhe e admironin për zgjedhjen që ajo kishte bërë. Ishte një fakt i gjithëpranueshëm se Haritina nuk kishte qenë asnjëherë më e bukur se atë mbrëmje. Roberti, kur e pa që po zbriste shkallët, e gatshme për t'i qëndruar në krah, që t'u

uronin të ftuarve mirëseardhjen, i bëri aq shumë përshtypje, sa mbeti duke e parë pa folur për disa minuta. Vështrimi i tij e bëri të buzëqeshte në momentin që po e pyeste: - Ç'pësove, i dashur? Ke marrë pamjen e eksploratorit që ka zbuluar një kontinent të humbur!

- E pranoj që sot je verbuese! - i tha dhe papritur erdhi në vete, duke u ndier si mbi gjemba për qëndrimin e tij të mëparshëm.

- Do ta pranoj komplimentin tënd me një falënderim të thjeshtë.

Atë natë u dhanë shumë ushqim gojëve llafazane. Kur hapën të dy mbrëmjen me një vals, dhe vazhduan me një tango, që po bënte namin në sallonet mondane, sa u ishte bërë fiksim, zonjat mbrapa freskoreve gjithë zbukurime, komentuan se me sa dukej tashmë çifti e kishte kapërcyer krizën. Duke u munduar të mos binin në sy, ndiqnin të gjitha lëvizjet e çiftit dhe e pranuan se nuk dalluan asnjë re në fytyrat dhe në buzëqeshjet e tyre rrëzëlluese. Roberti dukej se kujdesej shumë për gruan e tij të bukur dhe ajo i kishte sytë vazhdimisht të ngulur tek ai. Madje ato më të vëmendshmet vunë re se, edhe atëherë kur të zotëve të shtëpisë, u duhej të kërcenin edhe me të ftuarit, nuk ia ndanin sytë njeri-tjetrit gjatë gjithë kohës.

Rubina ishte tej mase e lumtur me këto zhvillime, pa qenë në dijeni sesi i biri, ashtu edhe e shoqja po jepnin ndoshta shfaqjen më të bukur të jetës së tyre. Sado e bukur që t'i dukej Robertit Haritina, e dinte se në duart e tij do të vazhdonte të ishte një kukull e pashpirt, dhe ajo nga ana e saj nuk harronte sjelljen e tij si ndaj saj, por kryesisht ndaj të birit. Kur u gjend përsëri në krahët e tij, i tha duke buzëqeshur: - Robert, shihe nënën tënde sa e lumtur është sonte! Besoj se ia dolëm t'i japim një gëzim të madh!

- Pra i kupton arsyet që më detyruan të kërkoj ndihmën tënde që të shpëtohej martesë jonë...

- Por unë ndihem fajtores, Robert. Thellë në vetvete më vjen keq...

- E për ç'arsye ndihesh kështu?

- Se po tallemi me të, Robert! Po luajmë në kurrizin e saj, e lëmë të besojë se çdo gjë u rregullua si me magji! Se jemi si të gjitha çiftet e tjera që në këtë moment kërcejnë përreth nesh!

- E dashur, sado që nuk e dëshiroj një moment të tillë, ndihem i detyruar që të të çliroj nga kjo që të mundon. Nuk mund ta marrësh me mend se marrëdhëniet e sa çifteve, këtu rreth nesh, funksionojnë brenda të njëjtit kuadër shtirjeje. Jashtë mase shumë, të siguroj, që të qetësohesh!

- Nuk thua të vërtetën, Robert!

- E dashur, mendoj se je pak naive! Pse çfarë beson? Se marrëdhëniet te të gjitha çiftet karakterizohen nga ndjenja e një dashurie të thellë? Ndoshta do të ishte më mirë ta kufizoje pak leximin e atyre romaneve romantike, që të pëlqejnë, por që janë krejtësisht jashtë realitetit. Martesa është thjesht një partneritet ekonomik, dhe veçanërisht për rrethin tonë shoqëror, Haritina! Vazhdon përpjekja e lindjes së fëmijëve për përjetësimin e llojit dhe veçanërisht për vazhdimësinë e emrit të familjes përkatëse dhe asgjë më tepër se kaq. Zonjat merren me punët e tyre dhe gjejnë mënyra për të kaluar ditën, ndërsa zotërinjtë bëjnë jetën e tyre që i përshtatet klasës shoqërore së cilës i përkasin.

- Dhe nuk ka përjashtime në radhët e tyre?

- Patjetër! Por besoj se ti e di se çfarë thonë për përjashtimet nga rregulli!

- Gjithë kjo shtirje pra, ndoshta është përgjegjëse për kaq e kaq tradhti bashkëshortore nga të dyja palët, që i marrim

vesh herë pas here dhe bëjmë sikur befasohemi dhe se ato cenuan zakonet tona puritane. Dhe ndërsa për burrin të gjithë kujdesen të gjejnë justifikime, por dhe nxitojnë për ta mbuluar rastin, për gruan vijon denigrimi dhe distancimi, ndërkohë që për të dy, ajo që kërkuan ishte dashuria e vërtetë! Apo jo?

- Haritina, kam përshtypjen se kohët e fundit pikëpamjet e tua kanë nuanca subversive. Të supozoj që përgjegjësinë e ka leximi i *Gazetës së Zonjave* që vura re se e mban vazhdimisht pranë vetes? Zonja Kaliroi Paren krijon klimë revolucionare nëpërmjet shkrimeve në gazetën e saj? Kam informacion që po i ngre gratë me ide anarkiste për të drejtën e votës së grave!

- Dhe të duket kaq e çuditshme? Çfarë i mungon gruas që nuk duhet të votojë? E konsideron kafshë ngarkese?

- Ti mendon se ky diskutim duhet bërë këtu? Sa mendon se mund t'i mbaj premtimet, duke ruajtur gjakftohtësinë, kur bashkëshortja ime shpreh mendime pothuajse revolucionare?

- Por nuk besoj se duhet ta përsërisim edhe diku tjetër! Duket qartë se mendimet tona janë diametralisht të kundërta, ashtu si dhe për të gjitha çështjet e tjera!

Ishte momenti kur u dëgjuan notat e fundit të muzikës dhe tashmë mund të largoheshin nga njëri-tjetri. Roberti puthi dorën e saj me shumë dashuri dhe e shoqëroi drejt cepit të pistës, pranë së ëmës, duke u shtirur sikur donte një pije, dhe pasi u sigurua se që të dyja gratë nuk kishin nevojë për gjë, u largua me nxitim. U zhduk pas pemëve dhe të parën gjë që bëri ishte të lironte pak kollaren se po e mbyste. Papritur dëgjoi hapa dhe nxitoi të fshihej pas trungut të një peme ulliri të moçëm, por kur pa se ai që po e kërkonte ishte miku i tij, mori frymë i lehtësuar dhe doli nga vendi ku ishte fshehur. Renoja mbante dy gota me konjak dhe Roberti nxitoi t'i merrte njërin dhe ta zbraste me një gllënjë.

- Miku im, meriton përgëzime! - e lavdëroi burri tjetër që të tërhiqte vështirimin e egër të Robertit. - Shfaqjet që jepni si ti, ashtu edhe bashkëshortja juaj, janë njësoj si ato të zotit Mirat dhe të zonjushës Kotopuli!

- Nuk jam në gjendje të ndaj me ty entuziazmin tënd Reno! Jam në prag të shkatërrimit për shkak të gjithë kësaj loje! Kam bindjen se nëse do të më duhet të buzëqesh edhe një herë, fytyra do të më bëhet copë e thërrime!

- E kuptoj vështirësinë, por ju sjell lajme të këndshme nga prapavija!

- Shpjegohu, nëse ke mirësinë!

- E vetmja temë që diskutojnë gjithë të ftuarit në festë është gabimi që bënë duke e konsideruar martesën tuaj në kufijtë e divorcit! Dhe ata më të djallëzuarit u bindën se e ekzagjeruan me parashikimet e tyre ogurzeza!

- Lavdi Zotit! Të paktën ia arritëm qëllimit! Që të mos flas për lumturinë që shprehte fytyra e nënës sime! Por çmimi që duhet paguar, i dashur mik, është jashtë mase i lartë për mua. Ndoshta mjafton të përmend që gjatë gjithë kohës që po vallëzoja me të u përpoq të më bënte leksion për atë se sa e domosdoshme është që gratë të kenë të drejtën e votës!

- Pra përkrahëse e dialektit popullor apo *dhimotiki* dhe e të drejtës së votës së grave! - i tha Renoja duke buzëqeshur.

- Nuk mund ta besosh se në ç'pozitë të vështirë u gjenda! Të tregohesha i dashur ndaj saj duke i buzëqeshur dhe në të njëjtën kohë ta dëgjoja e të dridhesha nga nervat! Sinqerisht nuk e di sesi do të jem në gjendje të vazhdoj deri në fund të mbrëmjes!

- Me qetësi dhe këmbëngulje, miku im!

Pranë Rubinës, Haritina vazhdonte të buzëqeshte dhe të merrte pjesë në diskutimin që ishte hapur mes zonjave, që

iu afruan t'i flisnin për iniciativën e re të Kaliroi Parenit, për krijimin e Shoqatës së Grekeve. Madje ishte gjëja e parë, me të vërtetë, interesante, që dëgjoji atë natë dhe ishte e sigurtë kur kërkoi të merrte vesh edhe informacione të tjera që kishin të bënin me qëllimet e krijimit të shoqatës.

- E dashur, qëllimi ynë është t'i shërbejmë përparimit të gruas, por edhe rilindjes dhe ruajtjes së traditave dhe zakoneve greke, - i përgjigj zonja Gjalini që kishte firmosur nga të parat statutin e shoqatës.

- Por të gjitha veprimtaritë e zonjës Paren përcaktohen prej bindjes që e karakterizon për garantimin e së drejtës për arsimim dhe punësim të grave! - plotësoi zonja Haxhisofia. - Është një kusht bazë për barazinë intelektuale dhe politike si dhe për emancipimin.

- Çfarë nënkuptoni zonjë kur flisni për barazi politike? - kërkoi të merrte vesh Rubina që ndiqte bisedën e habitur.

- E kam fjalën për atë që tani vendi merr pjesë në Europë! E dini, gratë atje votojnë!

- E pamundur! - tha Rubina me zë të lartë dhe reagimi i saj shkaktoi buzëqeshje te të tjerat rreth e rrotull.

- Pse, nuk e lexoni *Gazetën e Zonjave*? - pyeti me habi zonja Gjalini.

- Jo... nuk ka rastisur...

- Por nusja juaj është e abonuar! - u shpreh me habi e njëjta zonjë.

Rubina u kthye menjëherë nga Haritina.

- Është e vërtetë, bija ime?

- Po, nënë! Nuk është ndonjë gjë e keqe! Është një botim me tema shumë interesante, të cilin nëse dëshironi mund t'ju jap ta lexoni!

Dukej se mbrëmja nuk kishte të mbaruar. Nata e freskët, ushqimet e zgjedhura, që shërbeheshin herë pas here,

bollëku i pijeve dhe i ëmbëlsirave, orkestra me repertorin e pashtershëm, dhe kryesisht organizatorët e festës me buzëqeshjen e tyre, i mbanin njerëzit në një gjendje hareje të vazhdueshme. Ata më të rinjtë kërcenin gjatë gjithë kohës, zonjat diskutonin me pasion dhe burrat më në moshë ishin shpërndarë nëpër divanet e rehatshme të kopshtit dhe diskutonin me pasion për situatën politike të vendit. Që në nëntor të vitit 1910 kur Venizellosi kishte marrë detyrën e kryeministrit, kishte siguruar një hua të konsiderueshme nga qeveria franceze për rimëkëmbjen e ekonomisë së vendit dhe po e drejtonte me dorë të sigurt rimëkëmbjen, ndërkaq ia kishte dalë që të siguronte edhe stabilitetin politik. Madje kishte filluar të vinte në vijë çështjet që kishin lidhje me bujqësinë, problemet e klasës punëtore, ndërkohë që flitej se stërvitjen e ushtrisë do ta merrnin përsipër francezët, ndërsa anglezët organizimin e flotës. Pra, temat e diskutimit ishin të shumta dhe të nxehta, pritja përfundoi në orët e para të mëngjesit, dhe siç e pranuan të gjithë ishte nga më të suksesshmet e atij sezoni.

Sapo Haritina u gjend në qetësinë e dhomës së saj dhe u lirua nga fustani i ngushtë dhe korseja që kishte veshur, e ndjeu se, më në fund, mund të merrte frymë lirshëm. Iu afrua krevatit të djalit të saj që po flinte. Gjatë kohës së festës, një prej vajzave të personelit të shërbimit kishte marrë përsipër të rrinte e ulur pranë tij dhe për lëvizjen e tij më të vogël të njoftonte Haritinën, por Lorenzoja kishte vendosur ta linte nënën e tij ta shijonte si të donte mbrëmjen dhe vazhdonte të flinte. I përkëdheli kokën zeshkane para se të shtrihej në krevatin e saj duke psherëtirë e lehtësuar. Ishte e detyruar të pranonte se Roberti për një gjë kishte të drejtë. I bëri mirë që u gjend përsëri mes njerëzish, që shkëmbeu mendime me

zonja të tjera, që pas kaq kohësh vallëzoi përsëri, pavarësisht se në shumë prej vallëzimeve kavalier i saj ishte i shoqi dhe kjo nuk e bënte të ndiente as siguri, as kënaqësi. Por vështrimet plot admirim të burrave të tjerë, ishin si një injeksion fuqihënës për vetëbesimin e saj, gjë të cilën e kishin të nevojshme vitet e saj rinore plot sharmë.

Pak javë më vonë, e shoqëroi në teatrin “Skena e re” për të ndjekur estradën *Panathinea 1911* të trupës së Rozali Nikës, Edmond Firstit dhe Telemak Lepenjotit, që kishte korrur një sukses të jashtëzakonshëm; tema kryesore ishte amendimi i Kushtetutës dhe të gjithë politikanët në mënyrë satirike i trajtonte si fenerë apo flutura. Në një prej këngëve të shfaqjes me titull “Deputeti”, përmendej edhe “Kordoni”, emërtimi popullor i Partisë Kombëtare të Dhelijanit, por edhe “Elia”, siç quhej partia rivale e Trikupit. Haritina qeshi me gjithë shpirt gjatë shfaqjes, por Roberti nuk bëri të njëjtën gjë, madje dukej qartë se nuk i pëlqente dhe po mërzhitej për vdekje. Pothuajse i vinte keq që kishte këmbëngulur dhe, përfundimisht, kishte shmangur të gjitha kundërshtimet e gruas së tij që nuk donte ta linte Lorenzon vetëm. Ndërhyrja energjike e Rubinës, më në fund, e kishte bindur dhe tani Roberti mezi priste të mbaronte e të ktheheshin.

Por të nesërmen në darkë, kur doli vetëm, e harroi torturën e tij. Ajo vejusha, e re dhe e bukur, që frekuentonte shtëpinë e madamë Trezorës, e cila sapo kishte ardhur nga Parisi dhe ishte vendosur në *Paleo Faliro*, ishte ngushëllimi i përkryer dhe strofka e tyre e re. Madje atë natë, u njoh me një zotëri interesant. Zoti Kozma Politi kishte vetëm një vit që ishte kthyer nga Stambolli, duke i transferuar ndërmarrjet e tij në Athinë dhe Selanik; ishte pak më i madh se ai dhe Renoja, tip i lezetshëm, i dashur dhe i gatshëm për t’u argëtuar deri

në mëngjes, me komoditetin që i ofronin paratë e shumta që fitonte nga biznesi i tij, si dhe ato nga pasuria e të atit që vazhdonte të lulëzonte në Stamboll. Ishte i martuar dhe kishte dy vajza, të cilat ishin që të dyja në moshë për martesë.

- Ç'të them, miku im! - iu përgjigj duke i buzëqeshur çudisë së Robertit. - Babai im i ndjerë u martua në moshë të madhe me nënën time dhe me sa duket u pendua. Dhe me mua, që isha më i madhi, ushtroi të gjithë ndikimin e tij që të veproja njësoj si ai, por shumë më herët. Kështu që në moshën njëzetekatërvjeçare unë kisha edhe vajzën e parë!

- Dhe nuk u pendove? - kërkoi të merrte vesh Roberti.

- Që në vitin e parë të martesës e derisot, miku im, më ndjek ideja se jam i mbyllur si një egërsirë në kafaz! Dhe nëse nuk do të ekzistonin zonjat si madamë Trezor, për t'i dhënë pak interes jetës sonë, do të isha plotësisht fatkeq besoj! - Qeshën që të tre duke rënë dakord me të deri në momentin kur Politi u kthye nga Renoja. - Ju, i dashur? Jeni i martuar?

- A, jo! Unë e humba shumë herët babanë tim, para se të arrinte të më këshillonte për martesë, ndërsa nëna ime, sado që këmbënguli, tashmë e ka kuptuar që i biri nuk ka ndër mend t'ia japë këtë kënaqësi, dhe kështu që u kthye nga motra ime më e vogël e cila tashmë ka tre fëmijë!

- A, po ju qenkeni njësoj si vëllai im! Sado presion që i bënë prindërit, nuk u dorëzua! Nëna jonë iku nga kjo botë me pengun që vogëlushi i saj, i përkëdheluri i saj, nuk i dhuroi ndonjë nip! Kemi tetë vite diferencë dhe e pranoj që shumë herë më pushton smira për të. Është i lirë, miku im! Ç'kërkoni? Nuk ka gjë më të çmuar se liria.

U bënë miq të pandarë madje që në momentin e parë. Politi kishte zotësinë të zbulonte sallone të reja, mbushur me

vajza të reja dhe të gatshme; në një kohë shumë të shkurtër u bënë të njohur dhe tre qejflinj të dorëlëshuar i prisnin me dyer të hapura në të gjitha sallonet.

Pak para se të mbaronte vera, miku i tyre erdhi i shoqëruar nga i vëllai dhe kështu u njohën edhe me Aristotel Politin, i cili u bëri shumë përshtypje, ndërsa gratë që ndodheshin aty, nuk ia ndanin sytë, duke bërë në këtë mënyrë që t'i mbetej hatri zotërinjve të tjerë. Por një bukuri e tillë mashkullore ishte e pamundur të mos ngacmonte racën femërore, kudo që të ndodhej ai. Shumë i gjatë, me trup prej atleti, megjithëse nuk kishte shkuar kurrë në palestër, biond, por me sy në ngjyrë kaq të errët, sa që ky kontrast shkaktonte sensacion, dhe buzë me formë që vazhdimisht buzëqeshnin. Ndër cilësitë, që e bënin shumë të kërkuar në sallonet e ndryshme, ishte zëri i tij i kadifenjtë dhe virtuozeiteti kur i binte pianos. Si bletë u mblodhën gratë rreth tij; mobilizuan vështimet e tyre më të zjarra, lëvizjet e tyre shprehnin dëshirën e pamasë, nën veshjet e tyre gjithë zbukurime zemrat rrihnin fort, ndërsa fytyrat e tyre të pudrosura nuk mund të fshihnin përskuqjen e tyre nga pritja. Megjithatë Aristoteli ishte plotësisht i vetëdijshëm për bukurinë e tij; ishte mësuar me reagime të ngjashme dhe qëndronte indiferent, duke shkaktuar vuajtje edhe më të mëdha. Kozmai, i mësuar edhe ai me paranojën femërore që shkaktonte vëllai i tij dhe duke ditur se pranë tij asnjë tjetër nuk kishte fat me femrat, shijonte shoqërinë me miqtë e tij, që ndërkohë dukeshin të shqetësuar nga prania e burrit të pashëm. E kuptoi dhe buzëqeshi.

- Mos u shqetësoni, miqtë e mi. Aristoteli nuk më shoqëron pothuajse kurrë, është tërësisht kundër jetës sime të shthurur dhe vazhdimisht ma ka theksuar se nuk dëshiron të bëhet dëshmitar i marrëdhënieve të mia imorale. Gjithashtu, më ka

përsëritur se për këtë arsye nuk është martuar, ngaqë nuk do të mund t'i mbetej besnik një gruaje! Sot bëri një përjashtim vetëm që t'ju njohë më në fund, pas gjithë atyre që i kam thënë!

Aristoteli, pas përfundimit të një vals sensual që luajti në piano, u kthye tek ata i shoqëruar nga tri zonja, pamja e të cilave tregonte qartë që me një fjalë të tij do të hidheshin madje edhe në zjarr. Natyrisht në atë moment, zjarri ishte në sytë e tyre, që shihnin vetëm shoqëruesin e tyre të pashëm. Po vetë Aristoteli dukej se nuk i vinte re, por vetëm brenda suazës së sjelljes së edukuar. Kur e lodhën buzëqeshjet ndjellëse dhe nazet, që përdornin për t'i tërhequr vëmendjen, u kthye dhe u buzëqeshi para se t'u kërkonte me mirësjellje që t'i linin vetëm. Të tre burrat pothuajse ndjenë keqardhje për gratë, fytyrat e të cilave tregonin qartë zhgënjimin e tyre dhe për pak sa nuk iu mbushën sytë me lot.

- Zonjat e mia, - iu tha me dashuri. - Nuk besoj se ditën e parë që erdha në shtëpinë e bukur të madamë Trezorës të doni të më bëni armik me të gjithë zotërinjtë e tjerë këtu brenda! Monopolizoj shoqërinë tuaj dhe mërziq kaq burra! Ju premtoj se pas pak do të jem përsëri në piano me një tango!

Shumë të thata fjalët e tij ngushëlluese, por nuk kishte zgjidhje tjetër veçse që të largoheshin duke u përcjellë dhe grave të tjera mesazhin se nuk dëshironte shoqërinë e tyre për momentin.

Roberti, sapo mbetën vetëm, i buzëqeshi vëllait të mikut të tij. - I dashur, sado që nuk e dëshironi, shkaktuat antipati të fortë te zotërinjtë që gjenden këtu! - i tha gjithë qejf.

- Por pa e dashur një gjë të tillë! - u ankua Aristoteli. - Dhe më beso, është edhe bezdisëse disa herë!

- Po në raste të tjera? - e ngacmoi Renoja.

- Thjesht... çlodhëse! Nuk e di si ju duket juve, por mua si burrë më tërheq gjuetia e dorëzimit pa kushte!

- Vë re se preferoni gjuhën popullore, *dhimotiki*, zoti Politi! - vazhdoi Roberti dhe dukej sikur po e qortonte.

- Po, më duket më e drejtpërdrejtë dhe më e gjallë, zoti Salvano. Ashtu është, besoj se e ardhmja i përket asaj. Pas pak vitesh do ta lëmë pas gjithë këtë shtirje. Bota po shkon drejt thjeshtësisë si në jetë, ashtu edhe në mënyrën e shprehjes së saj!

- Sapo më rikthyet përsëri te shtëpia ime, zoti Politi, se pikëpamjet e tua janë të ngjashme me ato të bashkëshortes sime!

- Bashkëshortja mbrojtëse e përdorimit të gjuhës *dhimotiki*? E pabesueshme për një grua! I lumtë!

- Nuk do ta thosha këtë, pasi ekziston ligji që përcakton *katharevusën* si gjuhë zyrtare të shtetit!

- Jam nga ata që besoj se ligjet duhet të ndjekin përparimin dhe jo të na kthejnë në shekullin e kaluar! Për atë Zot jemi në vitin 1911 e jo në 1811-ën! Shekull i ri, mendësi e re!

- Dhe zakone të reja, zoti Politi! Përkrahni përmbyshjen e plotë?

- Për sa kohë ekzistojnë njerëz që i mbajnë gratë në shtëpi, që i pengojnë të arsimohen, të bëhen qytetare të barabarta dhe të barasvlershme të shoqërisë, ndërsa vetë shijojnë privilegje, të cilat kanë frikë mos i humbasin, vështirë se do të vijë përmbyshja! Ndërkohë gratë mund të bëhen quadro produktive dhe të mos mbeten... si sende zbukurimi!

Ishte e qartë se nuk binin dakord për asgjë dhe Renoja zbuloi antipatinë reciproke që lindi mes dy burrave. Kur Aristoteli u largua për të luajtur në piano targon, që ua premtoi zonjave pak më parë, u duk që të gjithë gjetën qetësinë e tyre.

Madje menjëherë sapo ai u largua, klima ndryshoi. Gratë e zhgënjyera u kthyen tek ata që ishin të gatshëm të vinin re bukurinë dhe sharmin e tyre dhe mbrëmja rigjeti ritmet e zakonshme.

Me një shoqëri kaq të ngushtë të tyre, ishte e pritshme që të dyja familjet të lidhnin miqësi. Adriana Politi njohu Haritinën dhe, me gjithë diferencën e moshës që kishin, dukej që e simpatizonin njëra-tjetrën. Mendimet e tyre sigurisht që nuk takoheshin në asnjë pikë, Adriana dukej ta kishte pranuar refuzimin nga i shoqi, ndërsa shpirti i Haritinës në thellësi të tij digjej prej zjarrit dhe zemërimit. Me kalimin e moshës, të gjitha ëndrrat e saj, ato që nuk u realizuan me martesën dhe jetën e saj të mëvonshme, dukej sikur gjallëroheshin dhe kërkonin hakmarrje për faktin që nuk i realizoi. Bëhej çdo ditë e më e bukur, por nëse dikush e vinte re më me vëmendje, do të vërente se vështrimi i saj ishte më i ashpër dhe fjalët e saj, sado që përpiquej t'i rrumbullakoste, ishin të mprehta dhe të prera. Vetëm në orët që kalonte me të birin, dhe ato ishin të shumta, qeshte lirshëm dhe luante me të si fëmijë i vogël, duke u kujdesur që të mos e lodhte zemrën e tij delikate, por njëkohësisht duke e ndihmuar mendjen e tij të punonte dhe të asimilonte gjëra të ndryshme.

Tashmë Lorenzoja fliste, jo shumë qartë për të tjerët, por si e ëma ashtu edhe gjyshja mund të merreshin vesh me të pa vështirësi. Haritina me përpjekjet e saj të përditshme ia kishte dalë ta mësonte të bënte lëvizje të caktuara me duart e tij, të mbante objekte e t'i vendoste në radhë. I kishte blerë kuba prej druri dhe me ndihmën e saj ai ishte përmirësuar së tepërmi. Problem i pakapërcyeshëm mbetej fakti që të qëndronte në këmbë dhe të ecte, por Haritina nuk mposhtej, përpiquej çdo ditë, dhe madje kishte punësuar një fizioterpaist

që me ushtrime e masazh përpiquej të forconte dhe të “centronte” muskujt dembelë të fëmijës. Gjatë orëve që nuk gjendej me të - dhe këto ishin të pakta - ndiqte ngjarjet në rrethin e ngushtë shoqëror, ndërsa një dalje me Robertin një herë në javë, u mbyllte gojën të tjerëve në lidhje me situatën e tyre familjare. Organizonte shpesh takime pasditeve në shtëpinë e saj, dhe këtë e bënte pasi në to djali i saj argëtohej së tepërmi. Dukej se zonjave nuk u bënte më përshtypje fakti që ai ishte një fëmijë me probleme, përkundrazi, ofronin dashurinë e tyre pa hezitim dhe dukej që josheshin nga vogëlushi i bukur, i cili ishte i qetë dhe gjithmonë i qeshur. Respekti ndaj Haritinës ishte i dukshëm, si dhe admirimi për çka kishte arritur me djalin e saj, të cilit i ishte përkushtuar plotësisht. Roberti, nga ana tjetër, vazhdonte të mohonte djalin e tij sa më shumë që mundej dhe kishte të njëjtën pamje çdo herë që kushtet e detyronin të gjendej përballë me të, gjë që shkaktonte zemërimin e Haritinës. Madje edhe Rubina e tregonte hapur neverinë e saj për mënyrën e sjelljes së të birit, por të paktën dukej që çifti shkonte shumë më mirë me njëri-tjetrin. Aty i kishte varur shpresat...

Viti i ri 1912 hyri dhe çdo gjë ishte aq e qetë sa askush nuk mund të mendonte se atë vit vendi do të rimerrte shumë nga trojet e tij dhe do të guxonte çlirimin e Maqedonisë, dhe jo vetëm, nga zgjedha osmane. Ndoshta ngaqë askush nuk e dinte se që në vjeshtë të vitit 1911 Bullgaria, Serbia dhe Greqia ishin angazhuar në një maratonë sekrete që përfundoi në një seri konventash dypalëshe dhe marrëveshjesh ushtarake. Në Athinë, përveç Venizellosit, mbretit Georgio i 2-të, ministrit të Jashtëm, Gripari, dhe ambasadorit në Sofje, Dhimitër

Pana, pak vetë ishin në dijeni të këtyre negocimeve sekrete. Rusia, nga ana tjetër, me aleate të qëndrueshme Serbinë dhe Bullgarinë, po përpiquej të zbriste në jug, duke rrëmbyer toka të Perandorisë Otomane në rënie, por përballej me pengesa nga Anglia, e cila nuk donte të lejonte dalje të Ruisë në detin Mesdhe. Për më tepër ishte e njohur për të gjithë shprehja e ambasadorit britanik, Sër Leons, në një memorandum në vitin 1844: *Një Greqi e pavarur, është absurde. Greqia do të jetë ose ruse, ose angleze. Dhe përderisa nuk duhet të jetë ruse, do të jetë angleze!* Për më tepër edhe Venizellosi kishte vendosur lidhje të qëndrueshme me ushtrinë e Britanisë, politikë të cilën e ndoqi gjatë gjithë karrierës së tij.

Por të gjitha këto ishin shumë larg. Në Athinë të gjithë festonin ardhjen e Vitit të Ri, dhe çifti Salvano mori pjesë nëpër pritje, pasdite çaji, dhe në çdo ngjarje tjetër që organizohej nga shoqëria e lartë, që shqetësim të vetëm kishin si të argëtoheshin. Karnavalet, që po afronin, thjesht jepnin shkas për diskutime të reja se ku dhe si do të argëtoheshin, se cilët do të organizonin ballo me maska, një tjetër shans që zonjat të tregonin rrobat e tyre të shndritshme dhe stolitë e bukura.

Roberti tashmë e kishte pranuar ftesën e mikut të tij, Kozmait, për kërcimin e parë të karnavaleve të sezonit dhe Rubinës i vajti goja vesh më vesh kur pa të birin t'i dhuronte së shoqes një maskë të mrekullueshme veneciane që ta vendoste atë mbrëmje. Ishte kaq elegante dhe e zbukuruar kaq bukur, sa Haritina ia doli t'i buzëqeshte. Kur ai i puthi dorën, gëzimi i nënës së tij ishte pikturuar në fytyrën e saj. Për t'i paraprirë çdo reagimi tjetër të nuses së saj, iu tha se nuk duhej t'i shqetësonte fakti se kush do të mbante djalin, ajo nuk kishte ndër mend t'i shoqëronte dhe do të ishte gëzim

i madh për të që të rrinte me nipin e saj. I vetmi shqetësim i Haritinës duhej të ishte një fustan që t'i përshtatej bukurisë dhe shkëlqimit të maskës.

Kur Roberti pa të shoqen të zbriste shkallët atë mbrëmje që të shkonin në festë, iu kujtuan të gjitha arsyet që e bënë të martohej me të. Bukuria e Haritinës prekte kufijtë e përsosmërisë. Flokët i kishte ngritur lart, me bukle të ujditura me kujdes dhe të zbukuruar me gurë të njëjtë me ato të maskës së saj. Fustani i rëndë prej mëndafshi në ngjyrë blu të qiellit të mbrëmjes, buzët e saj të njoma të lyera me të kuq të theksuar, nuk mund të mos i bënë përshtypje. I duhej të pranonte se në mbrëmjen e sotme nuk do të kishte burrë që të mos e kishte zili për atë krijesë si në ëndrra, që do të shoqëronte. E kaloi dorën rreth belit të saj të hollë, nuhati parfumin e saj dhe u ndje ndryshe, u ndje përsëri i ri; në atë moment, vitet që kohët e fundit i dukej sikur po i rëndonin, fluturuan si zogj larg tij. E ndikuar nga humori i tij i mirë, Haritina i buzëqeshi dhe e lejoi ta puthte në faqen që gjysma i fshihej nën maskë. Edhe ai ishte bërë shumë i bukur me frakun dhe maskën e tij në ngjyrë të errët. Rubina po krenohej me ta dhe, sapo u larguan, bëri shenjën e kryqit. Dërgoi urimet e saj që t'i shoqëronin dhe iu lut Zotit që të bënte mrekullinë e Tij.

Makina ndaloi para shtëpisë së ndriçuar të Kozma Politit dhe Roberti nuk u mjaftua vetëm me zgjatjen e dorës që ajo të zbriste. Me një veprim spontan, e kapi për beli dhe e afroi para vetes me delikatesë. Haritina për një moment e vështroi e çuditur, sytë e saj nën maskë shkëlqyen dhe Roberti humbi në thellësi të tyre. Habitej edhe vetë me atë sesi po ndihej atë natë të çuditshme dhe arriti në përfundimin se një natë karnavalesh mund të bëhej e rrezikshme... Maska, që fshihte

fytyrën e gruas së tij, i krijonte idenë se ishte një tjetër, një e panjohur, dhe kjo nxiste ndjenjat e tij dhe, kryesisht, pasionet e tij mashkullore.

Hynë në sallën që shkëlqente me tërë kuptimin e fjalës dhe filluan të diskutonin me çiftin Politi, duke shkëmbyer komplimentet e zakonshme dhe të detyrueshme, para se të vazhdonin më në brendësi që t'u bashkoheshin të ftuarve të tjerë, pjesa më e madhe e të cilëve natyrisht ishin të njohur të tyre. Roberti nuk nxitohej, si herët e tjera, që të largohej nga gruaja e tij, shijonte vështrimet gjithë admirim që i ndiente të nguleshin mbi të; ndiente një shije të ëmbël, teksa vërente zilinë e disave për trofeun që vetëm ai e zotëronte. Vetë Haritina, ndërkohë që fillimisht u ndje e përkëdhelur nga interesimi i papritur i bashkëshortit të saj, shpejt kuptoi stimujt e tij të mbrapshtë, gjë që bëri të zhgënjehej përsëri. Nuk mund ta pranonte që ishte një send dhe tërbohej me logjikën e burrit të saj që thoshte: “Nuk të dua, nuk kam nevojë për ty, por je e imja dhe të tjerët më kanë zili që të kam nën urdhra”.

Fillimisht ndjeu diçka të çuditshme dhe vetëm kur u kthye të kërkonte burimin e kësaj ndjenje vuri re dy sy si thëngjij, që e vështronin dhe ndjeu të humbiste në përsosmërinë e tyre. Para saj qëndronte një burrë shtatlartë, me fytyrën të mbuluar me një maskë të bukur si e saja, zbukuruar me shirita dhe gurë të zinj që shkëlqenin në kadifen ngjyrë të errët. Në antitezë të frikshme me flokët e tij biondë që rrethonin fytyrën e fshehur. Pa dashje, vështrimi i saj u ndal te buzët e formëzuara që po buzëqeshnin. Telat e hollë të korsesë së saj, teksa u përpoq të merrte frymë thellë, iu futën në brinjë dhe dhimbja që ndjeu e përmendi disi dhe e ndihmoi të merrte veten nga mpirja e papritur e gjymtyrëve të saj. Roberti u

kthye nga i sapoardhuri dhe Haritina vuri re që buzëqeshja e tij ishte krejtësisht formale dhe aspak dashamirëse.

- I dashur, duhej të mbulonit edhe pjesën e mjekrës, nëse do të donit të mos ju njihnin! - i tha dhe çdo fjalë e tij tingëllonte sikur po e akuzonte për diçka.

- Po nuk është ky qëllimi im, zoti Salvano! Duhej të pranoja rregullat e lojës së karnavaleve, se në të vërtetë, nuk më pëlqejnë maskat. - Menjëherë më pas u kthye nga Haritina. - Të supozoj se mbrapa maskës fshihet bashkëshortja juaj? - pyeti duke e vënë Robertin në pozitë të vështirë, pasi neveria që i shkaktonte ai burrë, e kishte degdisur larg mënyrën e mirë të sjelljes së tij.

- Të më falni, harrova t'ju prezantoj. E dashur, Aristotel Politi është vëllai i të zotit të shtëpisë, mikut tonë! Zoti Politi, gruaja ime Haritina!

Ajo zgjati dorën dhe ai ia kapi me kujdes për t'i dhënë një puthje formale mbi dorashkën e saj elegante, gjë që bëri sytë e saj të hapeshin tejteje nga befasia që i shkaktoi dhe qerpikët të preknin maskën që i rrethonte. Madje edhe mbi dorashkën prej sateni, buzët e Aristotelit ia dolën t'i transmetonin ngrohtësinë e tyre. Me një veprim kaq të thjeshtë, ia doli të transformonte një procedurë formale të pakuptimtë në një ftesë pasioni... Notat e para të një vals të lehtë u dëgjuan në sallë dhe Aristoteli, para se Roberti të arrinte të reagojë, i kërkoi leje për të vallëzuar me Haritinën. Sado që do të donte t'i thoshte se e refuzonte, mënyra me të cilën ia kërkoi, e detyroi të pranonte, dhe disa sekonda më vonë çifti rrotullohej, ndërsa ai vetë kërciste dhëmbët nga një tërbim i pashpjegueshëm. Ky burrë me kaq ndikim ishte gjëja që urrente më shumë dhe, në atë moment, i kishte duart rreth trupit të gruas së tij. U ndje edhe vetë qesharak për ndjenjën e

pajustificuar të xhelozisë që e kishte pushtuar, por Renoja, që erdhi në atë çast, e pengoi të ecte drejt tyre dhe të ndërpriste vallëzimin e çiftit, duke pretenduar se donte të vallëzonte vetë me Haritinën.

- Oh, çfarë pamjeje, i dashur! Bashkëshortja jote në krahët e një Don Zhuani! - e ngacmoi, pa e pritur që fjalët e tij do të shkaktonin efekt të tillë te miku i tij, i cili u kthye i egërsuar në drejtim të tij.

- E papranueshme! Ky zotëri nuk ka as din as iman.

U mat të drejtohej nga çifti në mënyrë kërcënuese, por dora e Renos e mbërtheu nga krahu.

- Eja në vete, miku im! Do të shkaktosh skandal pa ndonjë arsye! Aristoteli është vëllai i mikut tonë, të zotit të shtëpisë, dhe nuk ka asnjë arsye që t'i sulesh dhe siç duket ke ndër mend ta bësh! Do të turpërohesh nga ky veprim i paarsyeshëm.

U duk sikur Roberti po vinte në vete.

- Ke të drejtë, miku im, dhe të falënderoj që më pengove!

- Po për ç'arsye gjithë ky nervozizëm? Me sa shoh, zoti Politi është xhentëlmen dhe nuk i kalon kufijtë. Nëse nuk të njihja mirë, do të mendoja që u bëre xheloz!

- E, jo, s'po them se arrita deri aty! Por bashkëshortja ime nuk është si zonjat e madamë Trezorës!

- E kush të tha që Aristoteli e sheh me këtë sy? Robert, po e tepron dhe ti e di këtë! Do të propozoja të pinim një konjak të dy!

E lejoi Renon ta merrte me vete, disa zotërinj iu afruan dhe filluan të bëjnë shaka, por sytë e tij ishin ngulur te çifti që vazhdonte të vallëzonte. Duhej të pranonte që nuk kishte asgjë të pazakontë, të dy kërcenin dhe diskutonin gjithë qejf dhe pa asnjë ngarkesë emocionale, që do ta vinte në dyshime,

por vazhdonte të ishte i nevrikosur, ndoshta më tepër me veten dhe reagimet e tij.

Haritinës i dukej sikur këmbët e saj vetëm sa preknin parketin e lustruar, ndihej e dehur, pa pirë asnjë pikë alkool, Aristoteli ishte kërcimtar i shkëlqyer dhe vështrimi i tij më shprehës se goja më llafazane e botës. Nuk mbante mend të ishte ndier ndonjëherë kështu, e kishte ëndërruar ta përjetonte një gjë të tillë vetëm kur ishte vajzë e re. Pothuajse nuk guxonte ta vështronte, kishte frikë se edhe sytë e saj do të tradhtonin ndjenja që vetëm dyshonte se mund të ekzistonin të fshehura brenda saj. Nuk duhej të harronte që ishte e martuar, dhe nënë.

- Gjithmonë kaq e heshtur je? - dëgjoi zërin e tij ta pyeste.

Kur guxoi ta shihte për një moment shkarazi, kuptoi se sa e lehtë ishte që vështrimi i saj të binte në kurthin e vështrimit të tij. - Më falni, - gjeti kurajën t'i përgjigjej. - E harrova fare mirësjelljen!

- Nuk ka të bëjë me mirësjelljen! Por që dy të rinj të vallëzojnë në heshtje, sikur të mos kenë asgjë për të thënë, më duket kaq e trishtueshme.

- Fatkeqësisht, me sa po vë re, edhe ju përdorni gjuhën popullore *dhimotiki* !

- Po! Për ju e dija, më kishte thënë bashkëshorti juaj që preferoni gjuhën *dhimotiki* dhe madje më habiti fakti që një grua e re mori një iniciativë të tillë!

- Jeni edhe ju nga ata të cilët besojnë se gruaja duhet të ketë vetëm bukurinë e sigurisht të mos ketë mendimin e saj?

- Për atë Zot, zonja ime! Larg prej meje të tilla arsyetime! Madje ishte dhe një nga arsyet për të cilat nuk isha dakord me bashkëshortin tuaj!

Haritina i buzëqeshi dhe Aristoteli bëri të njëjtën gjë. Kjo grua, pa dashje, atëherë kur s'e priste, diçka ndryshoi brenda

tij, e ndiente se donte sa asgjë tjetër të vështronte të gjithë fytyrën e saj, pa atë maskë të rëndë që e fshihte. I kërkoi t'i shkonte pas deri në kopsht dhe Haritina pranoi pa hezitim, sikur të ishte gjëja më normale në botë të ndiqte nëpër errësi një burrë që sapo e kishte njohur.

U gjendën duke ecur nëpër kopshtin me lule të vilës dhe asnjëri prej të dyve nuk ndiente të ftohtin e hidhur të natës. Befas Aristoteli u ndal dhe u kthye nga ajo.

- Nëse do t'ju kërkjoja një nder të madh, do ta bënit? - e pyeti pa pritur e papandehur.

- Nëse është në dorën time... - u përgjigj me hezitim Haritina dhe instinktivisht bëri një hap mbrapa.

- Është një gjë kaq e thjeshtë... dua të hiqni për pak maskën tuaj...

- Arsyeja?

- Nëse ju thosha që po vdes për të parë fytyrën tuaj?

- Do ta konsideroja ekzagjerim!

- I tillë jam!

Haritina e vështroi me kujdes. Aristoteli me një lëvizje flaku maskën e tij dhe e la të lirë fytyrën e tij të bukur nën vështrimin e saj. Haritina si e hipnotizuar zgjidhi kordelet, që mbanin maskën e saj ngjyrë blu prej kadifeje, dhe maska rrëshqiti ngadalë që të ndihmonte në zbulimin e fytyrës së saj. Kjo ceremoni e shkurtër kishte diçka të përbashkët me zhveshjen e dy dashnorëve, vajza e ndjeu thellë brenda vetes, faqet iu skuqën dhe fustani i saj prej mëndafshi, në lartësinë e gjoksit, tundej ngaqë zemra e saj rrihte fort. U lëshuan që të dy në vështrimet e njëri-tjetrit për disa minuta dhe ishte ajo e para që kërkoi ta vinte përsëri maskën e saj, me ndjesinë se kishte bërë diçka shumë të keqe, diçka që nuk i përshtatej pozitës së saj. Aristoteli e ndihmoi duke ia lidhur

kordelet prej mëndafshi. Ndjeu frymëmarrjen e tij te qafa e saj, ndërsa duart e tij që prekën lehtë flokët e saj ia shtuan edhe më tronditjen. Menjëherë më pas mori dorën e saj dhe e puthi më ngrohtësisht se herën e parë, para disa orësh, kur i prezantoi Roberti.

- Faleminderit... - tha me përlulësi para se të vendoste me nxitim maskën edhe ai.

- Është më mirë që të kthehemi në sallë... - pëshpëriti Haritina.

Në vend të përgjigjes burri mori drejtimin për nga shtëpia e ndriçuar. Pak para se të ngjiste shkallët e verandës, e ndjeu të ndalonte papritur dhe ta kapte për dore. - Kur do të të shoh përsëri? - e pyeti dhe zëri i tij nuk tingëllonte i qetë, por vetëm i mbushur me ankth, ndërsa vështrimi i syve të tij lutej për një përgjigje pozitive të saj.

- Zoti Politi, e harruat faktin që jam e martuar? - i kujtoi me një ton të ashpër, duke u përpjekur më shumë të përmendte veten sesa atë.

U mat të largohej, por dora e tij, që u shtrëngua pas krahut të saj, e pengoi. E vështroi duke u përpjekur të fitonte vetëkontrollin, që e kishte humbur që në momentin e parë kur e pa, dhe e dinte. Dridhej teksa ai këmbëngulte. - Haritina... - shqiptoi emrin e saj ngadalë, si një ledhatim që mbërriti deri tek ajo. - E di që është tepër e guximshme kjo që po kërkoj, e di që ndoshta të dukem i çmendur, por edhe nëse është kështu, mundohu të të vijë keq për një të çmendur dhe prano të takohemi!

- Zoti Politi... - filloi të thoshte duke theksuar mbiemrin e tij.

Por ai nuk e la të vazhdonte. - Dua të dëgjoj emrin tim të shqiptuar nga buzët e tua! - e urdhëroi.

- Je me të vërtetë i çmendur! - i tha ajo duke lënë mënjanë formalitetet.

- Domethënë do të të vijë keq me mua?

- Për keqardhje dëshiron të të takoj?

- Nëse kjo të bën të thuash “po-në”, pse jo? Jam një mjeran i çmendur, që si lypsar po kërkon të të shohë përsëri, të dorëzosh fytyrën tënde në sytë e tij të uritur, të ketë zërin tënd për t’i bërë shoqëri në ditët e vetmisë së tij... Haritina, nuk më ka ndodhur herë tjetër kjo gjë dhe të betohem se nuk e kam zakon t’u ngjitem grave të martuara!

- Aristotel... - E kishte humbur krejtësisht gjakftohtësinë dhe vetëm e vështronte, zemra e saj i kishte fshirë të gjitha fjalët “duhet” dhe “mos” që normalisht duhej të lartësoheshin përpara saj. Buzët e saj lëvizën përsëri. - Duhet ta kuptosh se kjo që po më kërkon është shumë e rrezikshme... - Çfarëdo që do të donte t’i thoshte humbi në labirintet e trurit, që diktonte arsyen, deri te zemra që rrihte si e çmendur. Ishte çështje e humbur çdo përpjekje për të kundërshtuar diçka që edhe vetë e dëshironte, po aq çmendurisht sa ai...

E lanë të takoheshin të nesërmen dhe i vetmi vend i parrezikshëm - ku tjetër - ishte shtëpia e tij në qendër të Athinës. U kthyen në sallë të veçuar nga njëri-tjetri dhe Haritina mendoi se ishte me fat që e hoqi mendjen nga ai para se të hynin, se Roberti po e kërkonte dhe, sapo e pa, iu afrua i prirë për kërcënim. Por vështrimi i saj kishte arritur të vinte re Aristotelin që tashmë po vallëzonte me një zonjë dhe sikur u qetësua. Nuk mund ta dinte se ai sapo kishte hyrë në sallë, kishte rrëmbyer me një mënyrë jo dhe aq të kulturuar një zonjë dhe u gjend duke vallëzuar me të, që të mbante premtimet. Haritina admironte veten e saj për qetësinë me të cilën ngriti sytë dhe vështroi të shoqin.

- Mund të di se ku ishe, Haritina? Kam kohë që po të kërktoj dhe nuk po të gjeja! - i tha duke u përpjekur të ruante tone të ulëta.

- Më vjen keq nëse të shqetësova, por aromat e parfumeve këtu brenda më trullosën! Po rrija në verandë dhe ajri i pastër më bëri mirë! - iu përgjigj me qetësi. - Si thua, do të vallëzohmë? - i propozoi ajo dhe Roberti pranoi dhe inati avulloi krejtësisht, veçanërisht kur vuri re Aristotelin të largohej nga salla pak më vonë.

E shtrëngoi Haritinën pas vetes dhe nuk e lëshoi gjatë gjithë orëve në vazhdim, duke i bërë gojët llafazane të thoshin që Robert Salvano ishte ende i dashuruar marrëzisht pas gruas së tij, përderisa gjatë pjesës tjetër të mbrëmjes e mbajti vetëm për vete.

Vazhdimi ishte krejtësisht i paparashikuar. Sapo u kthyen në shtëpi Haritina u gjend para një të papriture dhe kjo nuk ishte e kënaqshme. Roberti i trullosur, sapo u mbyll dera pas tyre, e rrëmbeu në krahët e tij dhe e puthi me pasion, gjë që kishte kohë pa e bërë. Haritina, e mpirë, nuk dinte si të reagonte, dhe e priti puthjen e tij me stoicizëm. Nuk e priste që do ta merrte në krahë, nuk kuptoi që e kaloi dhomën e saj dhe preferoi të tijën. U mat t'i thoshte diçka, por Roberti ia mbylli gojën me një puthje që tregonte qartë qëllimet e tij. Qëllime që disa sekonda më vonë i bëri realitet. Me lëvizje të nxituara dhe të paduruara, i hoqi fustanin elegant dhe kur po përpiquej t'i hiqte korsënë e shtrënguar, nuk pati durim, por e shqeu, e bëri copash. Mbeti përpara tij me të brendshme dhe me maskën e rëndë që fshihte fytyrën e saj.

Ai e vështroi i eksituar. - Kështu të imagjinoja gjatë gjithë mbrëmjes! - i tha dhe zëri i tij u dëgjua i huaj në veshët e saj.

Duart e tij u zgjatën të uritura mbi të, donte të bërtiste e t'i thoshte të ndalej, por e dinte se nuk e kishte këtë të drejtë.

Ishte gruaja e tij dhe ishte detyrim i saj, kështu e kishin edukuar, kështu duhej të bënte... Ajo që po konstatonte ishte se i shoqi atë natë do të bënte dashuri me një të huaj dhe kjo e eksitonte si kurrë ndonjëherë. Prandaj dhe nuk ia hoqi maskën, dhe kur u përpoq ajo ta hiqte, ai e pengoi. Konstatim tjetër i dhimbshëm për Haritinën ishte se Roberti nuk ishte i njëjtë me atë burrë që prej vitesh kishte pranë vetes. Pothuajse ia doli të zgjonte ndjenjat e saj falë ledhatimeve të tij me përvojë, nuk nxitohej dhe puthjet e tij ishin të çuditshme, e trullosnin. Për herë të parë e zhveshi të tërën dhe u zhyt në trupin e saj të parfumuar, pa u nxituar, pa u bërë i dhunshëm, kërkonte përkëdheljet e saj, dhe i fitoi, duke ia shpërblyer me më shumë kënaqësi. Për fat të mirë, në vorbullën e ndezjes së dëshirës së tij të pashembullt, ai nuk dyshoi se për atë nuk ishte Roberti që e përkëdhelte dhe e puthte; Haritina teksa plekste flokët e tij në gishtërinjtë e saj, mendonte se ishin tufa flokësh biondë, buzët ishin të dikujt tjetër, trupi i shëndetshëm dhe i fuqishëm i përkiste Aristotelit... I shoqi po bënte dashuri me një të panjohur, me siguri si ato me të cilat shkonte herë pas here në krevat, ndoshta dhe me pagesë, ndërsa ajo ndihej e humbur nën trupin e një burri që sapo e kishte njohur dhe e adhuronte me gjithë pasionin e gruas së pakënaqur, të paplotësuar.

Teksa Roberti tregohej i pangopur, duke kërkuar trupin e saj për herë të dytë, Haritina nuk mundi të mos pyeste veten se përse një burrë kishte përshtypjen se gruaja e tij kishte nevoja të ndryshme nga të tjerat, me të cilat shkonte me qëllim që të kënaqte pasione, që, nëse ia shfaqte partneres së tij të ligjshme, do të bëheshin që të dy të lumtur... Kur u lirua nga pesha e tij, dhe i dha një të puthur teksa iu normalizua frymëmarrja, i erdhi t'i thërriste me të gjithë forcën e saj

se, nëse do të ishte kështu që në fillim, martesë e tyre do të kishte të gjitha mundësitë që të ishte e suksesshme, por nuk e bëri. Duke vazhduar të shtirej si dikush tjetër, ia ktheu puthjen dhe menjëherë më pas u ngrit nga krevati i tij dhe e vështrroi. Vështrimi i tij ishte i turbullt, i buzëqeshte. Haritina me një lëvizje të shpejtë e hoqi maskën dhe buzëqeshja e saj u bë ironike.

- Dhe tani mund të kthehesh në realitetin e dhimbshëm, - i tha me qetësi. - Siç e sheh, u bëra përsëri gruaja jote! Të shpresoj për diçka kaq të lumtur për karnavalet e vitit tjetër?

Ai nuk arriti të përgjigjej. Haritina, duke rrezikuar ta shihte ndonjë nga shërbëtoret, që kishte shumë mundësi të çohet herët për të bërë punët, doli e zhveshur lakuriq nga dhoma dhe u mbyll në dhomën e saj. Pas saj doli Roberti për të gjetur cigaret dhe një gotë pije. I zhveshur lakuriq edhe ai, u ndal përpara dritares, zbrazti me një gllënjë gotën dhe thithi me forcë cigaren e tij, ngaqë në atë moment kishte nevojë që mendja e tij të trulloset paksa. Nëse Haritina nuk do të kishte hequr maskën, do të priste kokën se gjatë gjithë natës i shoqi po bënte dashuri me një nga prostitutat e bukura të madamë Trezorës. Ishte e pamundur që ai trup kaq i gatshëm për seks të ishte i gruas së tij, që për kaq vite e bënte të ndihej keq me ngurtësinë e saj. Ishte e pamundur që Haritina të mbështillej pas tij në mënyrë kaq të babëzitur dhe përkëdheljet dhe puthjet e saj t'i dhuronin kaq kënaqësi. E ç'ishte ajo që i tha teksa po ikte? Domethënë ai e kishte fajin për atë akullnajë që rrethonte për kaq vite krevatin e tyre dhe momentet e tyre të veçanta? E kishte të pamundur të mendonte, të kuptonte. E futi kokën nën mbulesat e ngrohta dhe la jashtë çdo mendim të papëlqyeshëm. U zhyt në një gjumë të thellë me të gjitha pjesët e trupit të mpira, ashtu siç ishte dhe mendja e tij.

Haritina hyri në shtëpinë komode të Aristotelit me këmbët që i dridheshin, ashtu siç i dridhej i gjithë trupi. Ai i uroi mirëseardhjen me një puthje të dorës, duke kuptuar se duart e saj nën dorashka ishin të ftohta. Nuk mund të shihte fytyrën e saj, Haritina e kishte mbuluar me një vello të errët që të mos e njihnte njeri, gjë që do të kishte pasoja të dhimbshme. Ndërkohë nën të ndiente edhe siguri dhe prandaj nuk po tregohej e gatshme ta ngrinte.

- Dje ishte një maskë, - i ankua me ëmbëlsi Aristoteli. -
Sot është diçka tjetër që po më pengon të të shoh...

Vajza vështroi përreth me kujdes.

- Jemi vetëm, - i përgjigj pyetjes memece. - Zbova të gjithë personelin e shërbimit që të ndihesh e sigurt.

Me lëvizje të ngadalta, Haritina hoqi kapelën dhe bashkë me të dhe vellon në ngjyrë të errët, duke zbuluar atë që burri përballë saj po priste me padurim të shihte. Buzëqeshja e tij me entuziazmin që tregonte e ngrohu.

- Në dritën e ditës, je edhe më e bukur! - i tha dhe iu afrua.

Haritina bëri një hap mbrapa e trembur.

- Këtë që bëra sot ende nuk po e kuptoj! - shqiptoi e tronditur. - Pranova të takoja një burrë që sapo e kam njohur, dhe madje në shtëpinë e tij!

I tha me zë të lartë mendimet e saj dhe kjo e ndihmoi të ndërgegjegjësohej plotësisht për atë veprim të tmerrshëm që po bënte. U kthye që të ikte, por Aristoteli nuk e la dhe e kapi nga duart.

- Haritina, mos ik! Të betohem se ky takim nuk do të ketë asgjë të dënueshme. Dua vetëm të të shoh! Eja të ulemi e të bisedojmë si dy miq të mirë!

Lutja që dallohej në zërin e tij do të shkrinte edhe akujt. E ndoqi pas drejt dhomës së ndenjjes dhe u ul në kanape,

e papërkulur, me vështrimin përdhe. U ul edhe ai pranë saj dhe ia ngriti kokën aq lehtë e me kujdes, saqë Haritina pyeti veten nëse e kishte bërë ai këtë veprim apo koka e saj kishte lëvizur vetë që sytë e saj të kërkonin sytë e tij. Mbetën për pak pa folur, pa ditur asnjëri prej të dyve se çfarë të thoshte.

- Aristotel, - guxoi e para Haritina të hapte bisedë. - Duhet të kuptosh se iu nënshtrova një shtyese të çmendur, por nuk mund të harroj që jam bashkëshorte dhe nënë. Nuk jam një çupëlinë, nuk kam të drejtë për asgjë që mund të më kërkosh! Duhet ta kuptosh dhe ta pranosh!

- Po më thua që jam i vetëm në këtë që ndiej? Se nuk e kuptove që diçka e bukur dhe e çuditshme ndodhi mes nesh sapo u njohëm? Haritina, nuk e di sesi do të tingëllojë kjo që do të të them, por vetëm të vërtetën mund të them në një moment të tillë... Gjatë jetës sime të deritanishme më shumë më kanë ardhur nga pas se sa kam ndjekur pas. Nuk është mburrje, është realitet. Kur të njoha, me atë shikim të parë, e gjithë e kaluara ime humbi, u zhduk, u ndjeva përsëri një djalosh pa eksperiencë, i gatshëm për ta vënë zemrën në këmbët e tua!

- Aristotel, të lutem! Nuk është e drejtë të m'i thuash të gjitha këto e unë të të dëgjoj! Jemi të rritur dhe i dimë detyrimet tona! Dhe për më tepër unë... nuk jam e lirë...

- Nuk mundem të të mendoj ndryshe, përveçse si një grua që e bën zemrën time të rrahë si e çmendur. Nuk më intereson nëse je e martuar, nuk më intereson nëse ke fëmijë...

- Duhej të të interesonte, nëse thua se ndihesh kështu për mua! E kupton se ç'do të ndodhë nëse sot dikush më njohu dhe i thotë burrit tim? Dhe nuk jam nga ato gra që tradhtojnë burrat e tyre, që jetojnë në mes të gënjeshtres dhe imoralitetit!

- Haritina, asgjë nga këto që më the nuk mund ta pranoj! Arsyeja ime i di, por zemra ime i refuzon!

- Por prandaj erdha këtu! Që të t'i them, të të detyroj t'i pranosh dhe të mos më vësh në pozitë të vështirë. Përreth teje ka vajza të gatshme, ashtu siç the edhe ti, që të gjuajnë! Pra do të mjaftohesh me to!

Për të theksuar fjalët e saj, Haritina u ngrit papritur, duke i dhënë fund diskutimit. Vuri kapelën, por para se të ulte vellon, Aristoteli e rrëmbeu në krahët e tij dhe kërkonte buzët e saj. U dorëzuan që të dy në një puthje të pambarim, që shuante të gjitha çka ishin thënë më parë. Haritina e dinte se pas kësaj asgjë nuk do të ishte njësoj si më parë, ashtu siç nuk ishte dhe puthja e tij njëjtë me ato që kishte pranuar nga i shoqi. Madje, edhe mbrëmja e djeshme, kur Roberti ishte treguar tjetër njeri, nuk mund të krahasohej me këtë dallgë të ngrohtë dhe të ëmbël që e përmbysi të tërën, duke lënë mënjanë arsyen e saj. Në duart e Aristotelit ishte vetëm një grua që shkriu e tëra për të rilindur. Nuk ishte më Haritina Salvano, as Haritina Dharmani. Buzët e tij ishin si sfungjer, që shuante të gjitha sa ishin shkruar më kot, dhe në të njëjtën kohë vadiste shpirtin e saj; atë që për kaq vite ia kishte dalë ta vyshkte një martesë shterpë nga ndjenjat... I mbështolli duart rreth qafës së Aristotelit, trupi i saj u afrua më shumë me trupin e tij, pothuajse u bë njësh me të, zuri pozicion, duke iu përgjigjur kështu ftesës së tij të ëmbël dhe pasionante. Nuk e priste reagimin e tij, jo ashtu si erdhi, papritur dhe mbresëlënës. I largoi buzët nga buzët e saj dhe u gjend i ulur në gjunjë para saj si kalorësi që pret nga mbretëresha e tij aprovimin, bekimin e saj.

- Për aq sa do të jetoj, - i tha me zë të ngjirur, - dhe çfarëdo që të bëhet këtej e tutje, kjo puthja jonë e parë është si një firmë se për ty jetoj, për ty marr frymë...

As nuk e kuptoi sesi u largua nga shtëpia e tij, dhe as sesi u gjend në të sajën, nuk mbante mend aspak nëse i foli apo jo vjehrrës së saj, nuk ia doli të përballej as me fëmijën e saj. U mbyll në dhomë, u shtri në krevat dhe i la lotët të rridhnin lirshëm në faqet që kishin marrë flakë. E ndarë më dysh Haritina ndihej sikur një thikë e madhe, e mprehur mirë, e kishte ndarë në copa. Njëra anë e saj ndihej shumë e turpëruar për të gjitha çka kishin ndodhur njëzet e katër orët e fundit, madje edhe për reagimin e saj ndaj pasionit të Robertit, që tani mund ta shihte qartë vulgaritetin me të cilin iu dha. Kishte harruar cila ishte, çfarë ishte, madje kishte lënë mënjanë dhe djalin e saj, i cili gjithmonë kishte qenë përparësia e saj që ditën kur lindi. Brejtje të tmerrshme ndërgjegjeje ndiente të zdrugonin trupin e saj të shkretuar, ta zhysnin në varr dhe ta linin aty të tretej në mes të të ftohtit. Por ana tjetër e saj... atje ekzistonte vetëm drita e dashurisë, dritë që ndiente ta gjallëronte, ta kthente pas në moshën tetëmbëdhjetëvjeçare, ta bënte të lulëzonte si trëndafilat që çelnin në pranverë në kopshtin e saj. Buzët e saj, gonxhe të gatshme që të shkëlqenin nga puthjet e tij. Gjaku t'i rridhte vullshëm nëpër deje, i kuq dhe i furishëm, i gatshëm për të ngjallur çdo instinkt, që ta bënte të aftë për çdo çmenduri të trupit dhe të shpirtit.

Të dyja anët e saj, të ndara siç ishin, përlesheshin mes tyre, derisa fitues erdhi një gjumë shpengues, një gjumë që i dhuroi mendjes qetësi, dhe kur u zgjua, megjithëse ndiente përsëri zjarrminë t'i afrohej, ishte më e qetë. Në darkë, kur u ulën në tavolinë, çdo gjë i kthye normalitetit tashmë pa kurrfarë hezitimi, kur dalloi vështrimin indiferent të burrit të saj dhe buzëqeshjen e ngrirë para së ëmës. Kur dëgjoi se do të ikte me Renon, të gjitha u vunë në radhë në mendjen e

saj. Pra mbrëmja e djeshme ishte mbrëmja e karnavaleve. E sotmja ishte si të gjitha ditët e tjera. Vetëm se ajo kishte një rrugë të re për të përshkuar, duke u ndier shumë më tepër imorale dhe gënjeshtare, por shumë më e gjallëruar...

Takimet me Aristotelin u shpeshtuan, më të shumtën e herëve për arsye sigurie në shtëpinë e tij, dhe ai, si çdo herë i mrekullueshëm, dukej se respektonte atë çka shpirti i saj kishte më shumë nevojë sesa trupi. Haritinës i dukej sikur po jetonte ëndrrën e rinisë së saj, me një burrë pranë që i mbante dorën, që i lexonte poezi dhe të vetmen gjë që guxonte të bënte ishte ta mbushte me të puthura dhe ledhatime, të afta për t'i bërë shoqëri netëve kur shtrihej në krevat, vetëm në shoqërinë e djalit të saj. Roberti ishte përsëri i papranishëm në jetën e saj, dhe kryesisht edhe nga jeta e fëmijës së tyre. Rubina dukej që e kishte pranuar këtë situatë, megjithëse nuk mund ta mirëkuptonte arsyen që Haritina nuk ngjante më si një lule e vyshkur, buzëqeshja e saj ishte bërë përsëri e shndritshme, lulëzonte para syve të saj dhe dallohej qartë se nuk ish meritë e djalit të saj që vazhdonte të tregohej indiferent ndaj gruas së tij të bukur. Nëse nuk e dinte se me kë kishte të bënte, ishte e sigurt që nusja e saj kishte kërkuar dhe kishte gjetur dashnor, por sjellja e gruas ishte si gjithmonë shembullore, dilte vetëm për të shkuar në takimet e programuara me zonjat dhe, si çdo pasdite, nxirrte djalin shëtitje dhe gjendej gjithmonë pranë tij e palodhur për t'i mësuar dhe për t'u krenuar me përparimet e tij të pakta.

Kishin kaluar disa javë nga ai takimi i tyre i parë në festën e karnavaleve, kur Aristoteli i doli përpara, teksa ajo kishte dalë shëtitje me Lorenzon e vogël. Haritina e humbi toruan me guximin e tij, por u përpoq dhe ia doli të buzëqeshte

formalisht, ashtu siç do të bënte nëse do të shihte këdo të njohur të saj.

Aristoteli hoqi kapelën që ta përshëndeste dhe u ndal.

- Artistoteli! - e kritikoi. - Ç'punë ke këtu?

- Vazhdo të buzëqeshësh si më parë dhe askush nuk do të kuptojë asgjë më tepër nga ajo që duam! Dy të njohur u takuan rastësisht dhe po shkëmbejnë përshëndetjet e rastit!

- Pse erdhe?

- Se ke një javë pa ardhur dhe po çmendem! Ç'ka ndodhur?

- Vogëlushi ishte pak i sëmurë dhe nuk mund të dilja!

Madje u shqetësua edhe për gjendjen e përgjithshme të shëndetit të tij!

Vështrimi i Aristotelit ra mbi fëmijën. Menjëherë më pas vështroi Haritinën. Sa më shumë që rritej Lorenzoja, aq më shumë dilte në pah fakti që nuk ishte si gjithë fëmijët e tjerë. Haritina e gozhdoi me vështrimin e saj. Por ai i buzëqeshi.

- Djali yt është shumë i bukur, megjithëse i ngjan Robertit!

- i tha. Dhe menjëherë më pas plotësoi. - Nuk është nevoja të marrësh atë pamje agresive ndaj meje. E di se çfarë ndodh me fëmijën, në rrethin tonë shoqëror ka shumë llafazanë. Ç'mendove? Se do të të dashuroja më pak meqë ke një fëmijë që nuk është i përsosur? Ka shpirtin tënd, këtë mund ta shoh dhe është e vetmja gjë që më intereson! Unë nuk jam Roberti, duhet ta kishe kuptuar tashmë!

Do të donte që në atë moment të mos ishin në rrugë, që ta përqafonte dhe ta falënderonte për ndjeshmërinë e tij, për mirëkuptimin e tij. E bëri po atë pasdite, kur u gjendën të dy, pas perdeve të mbyllura të shtëpisë së tij. Ishin përsëri vetëm në botën e tyre, të mbushur me dashuri dhe mirëkuptim. Iu dorëzua puthjeve të tij pa hezitim, pa turp, pa dëshirën për t'iu shmangur, dhe Aristoteli nuk besoi në fatin e tij kur

vetë ajo mënjanoi dantellat e fustanit dhe i dha kënaqësinë t'i puthte qafën dhe të vazhdonte te gjoksi që pulsonte nga tronditja. Atë pasdite Haritina ishte e vendosur të ndiente gëzimin e pamasë të bashkimit trupor që, prej kaq kohësh, e dëshironin aq shumë të dy. Mënjanoi atë re të vogël që sapo ishte shfaqur në horizont dhe që e torturonte prej ditësh, dhe shumë shpejt u gjend e zhveshur lakuriq në krahët e tij. E lejoi të shëtiste me buzët e tij në të gjithë trupin, ndjeu të shkrihej e tëra e pastaj të riformohej në diçka jolëndore dhe njëkohësisht të fuqishme. Marrëdhënia seksuale me atë burrë ishte ajo çka kishte kërkuar në ëndrrat e saj rinore, ishte një mrekulli e dy trupave që ishin lindur për të qenë bashkë, për t'u bërë njësh përsëri e përsëri. Nuk mund ta besonte se ishte ajo vetë, gjymtyrët e së cilës përftuan një elasticitet të tillë sa të ndërthureshin me mijëra mënyra rreth trupit të tij, nuk mund ta pranonte që ishte zëri i saj që e udhëzonte t'i dhuronte kënaqësinë dhe, përfundimisht, nuk e njohu atë klithmë që do të sillte një fillim të ri. Të rraskapitur që të dy nga intensiteti nuk donin të shkëputeshin, por të vazhdonin të rrinin të ngjitur me njëri-tjetrin dhe frymëmarrjet e tyre në vend që të normalizoheshin, së bashku me pasionin kërkonin vazhdimësi të denjë...

Ajo reja e vogël në mendjen e saj nuk mund ta dinte që pak kohë më vonë do të sillte shtrëngatën. Mjeku që erdhi për ta vizituar ishte i qartë. Një fëmijë tjetër po rritej brenda saj dhe ajo ishte e sigurt se s'kishte si të mos ishte i Robertit, e vetmja gjë që do të mbetej nga mbrëmja e karnavaleve. Pas përcaktimit të mjekut, ajo bëri shenjën e kryqit. Edhe në këto kushte madje, ardhja e një fëmije është një bekim për të cilin nuk duhet të zemërohesh. Nuk kishte rëndësi kush ishte babai i fëmijës, por fakti që ajo do të përjetonte përsëri gëzimin e të qenët përsëri nënë...

Në darkë erdhi momenti që duhej thënë dhe Haritina nuk dinte nëse duhej të qante apo të qeshte nga reagimet e të interesuarit. Roberti sapo e dëgjoi lajmin shtangu para saj, hapi gojën për të thënë diçka, dhe menjëherë më pas, ngaqë nuk dinte ç'të thoshte, e mbylli. Pamja që kishte marrë ishte qesharake, por edhe nevrrike njëkohësisht. Vështrimi i tij - dhe kjo i bëri më tepër përshtypje - dukej se e akuzonte për diçka, por sigurisht nuk fshihte gëzim në thellësi të tij. Nga ana tjetër, e vjehrra, lëshoi një pasthirmë gëzimi dhe përqafoi Haritinën me dashuri të vërtetë. Por nuk mundi të fshihte sa duhej habinë në lidhje me ngjarjen. U kthye nga i biri dhe e kritikoi.

- Robert? Ç'më rri kështu, biri im? Nuk do ta përqafosh bashkëshorten tënde? Nuk do ta falënderosh për dhuratën që do t'i sjellë familjes sonë?

Ai, sikur të ishte zgjuar nga një gjumë letargjik, iu afrua Haritinës dhe mbështeti buzët e tij të ftohta në faqen e saj, një veprim që ngjante me puthjen që Juda i dha Krishtit, saqë Haritina u rrëqeth dhe u largua me nxitim nga ai. Por nuk iu shmang dot tërbimit të tij pak më vonë, kur e ëma u largua për ta lënë çiftin vetëm dhe ai shpërtheu. Rubina ende çuditej me rezultatit e gjërave. Ajo mendonte se çifti ishte ndarë, domethënë nuk flinin në një krevat prej kohësh dhe ja që tani një foshnjë po shkërmoqte të gjitha retë e zeza që mendonte se qëndronin mbi martesën e të birit. Mund të mos i kalonin të gjitha netët bashkë, por shtatzënia tregonte se një prej netëve Roberti gjendej aty ku duhej: në krevatin e gruas së tij. Rubina buzëqeshte kur u mbyll në dhomën e saj, pa mundur të imagjinonte se çfarë bëhej disa metra larg saj...

- Mund të më thuash se si ndodhi kjo? - pyeti i egërsuar Roberti gruan e tij sapo mbetën vetëm.

- Kur thua “kjo”? E ke fjalën për shtatzëninë?

- Haritina, mos bëj lojë fjalësh.

- I dashur, mendoj se po bëhesh qesharak! Shtatzënia me një mënyrë arrihet, dhe nuk besoj se ishe kaq i dehur sa të mos e mbash mend se çfarë ndodhi dy muaj më parë, mbrëmjen e karnavaleve!

- Dhe vetëm me një herë...

- Ishin dy...

- Haritina! Eja në vete, sillu mirë!

- Robert, nuk jam nxënëse, jam gruaja jote! Dhe nuk e kuptoj se ku qëndron problemi!

- Besoj se po harron faktin që fëmija ynë i parë nuk... Dua të them, nuk është...

- Fol! Po të dëgjoj!

- Singërisht nuk e kuptoj tonin e zërit tënd! Je në dijeni që nga martesë jonë erdhi në jetë një krijesë me probleme trupore dhe mendore. Çfarë do të ndodhë nëse edhe fëmija i dytë...

- A, bukur! Ky qenka problemi yt! Gjithsesi, po të bëj të ditur se sido që të ndodhë për mua do të jenë njësoj që të dy! Për ty nuk e di dhe nuk më intereson! Dhe nëse nuk doje fëmijë tjetër, të më lije në qetësinë time dhe të vazhdoje të shfryheshe me ndonjë prej atyre me të cilat bredh netëve!

Nuk e la të thoshte asgjë, pa vetëm tërbimin e papërmbajtur në sytë e tij dhe nxitoi të largohej e të mbyllej në dhomën e saj. Megjithëse nuk ekzistonte një rrezik i tillë, e mbylli derën edhe me çelës. Roberti nuk do t'i afrohej më kurrë, dhe prania e nënës së tij i siguronte mbrojtje, se për një moment mendoi se do t'i gjuante. Por në vend të saj, përplasi derën pak më vonë duke ikur, dhe Haritina pa makinën e tij të largohej dhe ta përpinte nata. La pas, edhe një herë tjetër,

zemërim dhe lot. Nuk mund ta kuptonte se me çfarë ishte gatuar ai njeri. Asnjë ndjenjë njerëzore nuk ishte e aftë ta prekte, ta zbuste, ta ëmbëlsonte.

Haritina iu afrua krevatit ku flinte vogëlushi dhe u përkul mbi të. I ledhatoi kokën zeshkane dhe i pëshpëriti me ëmbëlsi. - Biri im, pas disa muajsh do të kesh edhe një vëlla apo një motër që do të të dojë dhe do të të mbrojë. Nuk do të mbetesh i vetëm në jetë, do të kesh gjithnjë përreth njerëz që të duan dhe që do të kujdesen për ty. Të betohem për këtë, biri im i dashur...

U shtri në krevatin e saj dhe u përpoq të mendohej, se kishte përpara një rrugë të vështirë. Të nesërmen Aristoteli do të merrte vesh lajmin e shtatzënisë së saj dhe Haritina kishte frikë se do ta lëndonte shumë...

Hyri në shtëpinë e tij, me zemrën që i rrihte si e çmendur dhe duart i dridheshin. Ishte e sigurt se reagimi i të dashurit të saj nuk do të ishte i qetë. Ai, sapo e pa, rendi ta përqafoje me dashuri. I ngjiti buzët te të sajat dhe Haritina për pak u lëshua në puthjen e tij dhe te dëshira që ngjallte. Një zë brenda saj i thoshte se pasi t'i thoshte lajmin, të gjitha do të ndryshonin dhe nuk kishte kurajën ta nxirrte nga goja lajmin e madh. E la Aristotelin ta ngrinte në krahë dhe ta vendoste me kujdes mbi krevatin e madh, ndjeu që po i hiqte rrobat; i mbajti sytë të mbyllur, nga frika se mos tradhtonte me vështrim sekretin e saj, ndërsa lotët rrodhën duke lagur çarçafin prej mëndafshi kur ai u bë njësh me të, me pasionin që si gjithnjë shoqëronte dhe plotësonte delikatesën e tij. Duke ndjekur lëvizjet ritmike të trupit të tij, në momentin që ndjeu të lëkundej nga momenti kulmor që po afronte, mendoi se ky bashkim i trupave të tyre ishte dhurata e lamtumirës për të dy.

Aristoteli pa sytë e saj të lagur nga lotët dhe e vështroi me habi. Duke ia mbajtur fytyrën me duar, e nguli vështrimin e tij në thellësi të syve të saj. - Çfarë ke zemra ime? Pse qan në një moment të tillë? - e pyeti me dashuri dhe lëpiu me buzë një lot para se të binte mbi jastëk. Haritina u përpoq t'i përgjigjej, por u mbyt nga ngashërimet. Aristoteli, tashmë i shqetësuar me të vërtetë, ndërroi pozicion, u shtri anash dhe e mori në krahë. - Më thuaj, e dashur! Më trego, çfarë po të ndodh?

U largua nga krahët e tij, mbështolli çarçafin rreth vetes dhe u ul në anën tjetër të krevatit. Aristoteli u ngrit dhe veshi një rrobdeshambër mbi trupin e tij lakuriq. U ul përballë saj dhe po priste që ajo të fliste, t'i shpjegonte përse një moment i tillë kishte këtë përfundim tragjik. Haritina mori frymë thellë për të qetësuar veten. Frikacake nuk kishte qenë kurrë, duhej t'ia thoshte.

- Nuk ekziston ndonjë mënyrë e lehtë për të thënë diçka të tillë, - filloi me zë kaq të ulët sa ai u përkul lehtë në drejtim të saj që ta dëgjonte më mirë. - Aristotel, dje mora vesh që jam shtatzënë...

Vuri re gëzimin në sytë e tij dhe ngriu, teksa kuptoi keqkuptimin dhe nxitoi ta ndreqte.

- Fëmija është i Robertit, - shtoi pa asnjë nuancë në zërin e saj.

Vuri re që u zbeh, sytë e tij të zinj u picërruan papritmas. - Çfarë the? - ia bëri. - Po ti më ke thënë, - vazhdoi si i mpirë, - se burri yt dhe ti... nejtë... që nuk flini bashkë!

- Dhe është e vërtetë. E mban mend mbrëmjen e karnavaleve? Pas pritjes që dha vëllai yt, kur u kthyem në shtëpi, Robert...

- Mjaft! Haritina, nuk besoj se do të jem në gjendje të dëgjoj dhe vazhdimin! Dhe ditën tjetër erdhe tek unë! Nuk e di me kë po flas në këtë moment!

- Nuk mund të kuptosh! Roberti nuk është interesuar kurrë për mua, ose më mirë, që të jem më e saktë, humbi interesin ndaj meje menjëherë pas martesë. Nuk përshtateshim, kjo ishte e qartë, por gabimi ishte bërë! Gjërat u bënë edhe më keq kur linda Lorenzon. Nuk ishte djali që do të dëshironte një burrë si Roberti, kështu m'i faturoi mua të gjitha përgjegjësitë dhe nuk shfaqti më interes për mua. Por atë natë...

- Haritina, po të paralajmëroj se nuk mund të duroj më!

- Por duhet të kuptosh! Nuk bëri dashuri me mua atë natë! Nuk më lejoi të hiqja maskën! Për të isha një e panjohur, ndoshta një nga prostitutat!

- Dhe ti e pranove!

- Jam gruaja e tij, Aristotel, nuk kisha të drejtën të kundërshtoja ndaj orekseve të burrit tim! Kështu më mësuan... detyrën bashkëshortore...

- Dhe nga e di që fëmija nuk është i imi?

- E di, ashtu si vetëm një grua mund të dijë gjëra të tilla! Nuk mund ta marrësh me mend se sa do të doja të ishte i yti! Por nuk është.

Heshtje e rëndë mbizotëroi në dhomë. Çarçafët e ngatërruar kishte ndjesinë se e tallnin, se qeshnin me të dhe e bënë të ndihej e poshtër dhe fundërrinë. Me mundim të madh, sikur mbante në kurriz barrën e gjithë botës, u ngrit dhe u vesh. Vështrimi i Aristotelit mbeti i ngulur në dysheme, qepallat nuk u ngritën ta vështronin.

Haritina iu afrua dhe e puthi në kokë. - Ta dish, se çfarëdo që të ndodhë, të dashuroj dhe të falënderoj se qoftë edhe për

pak kohë jetova si grua e lumtur, e bekuar nga dashuria e një burri të mirë... Lamtumirë...

Fjala e saj e fundit e shkundi. - Haritina, mos ik! - i thirri dhe duart e tij e shtrënguan me dëshpërim...

- Çfarë të bëj tjetër? - i tha gati për të qarë përsëri. - Nuk e sheh që nuk ka rrugëdalje për ne?

- Më lër të mendohem pak... Të shoh çfarë do të bëjmë!

- Asgjë nuk mund të bëjmë! Jam gruaja e Robert Salvanos dhe po përgatitem të sjell në jetë fëmijën e dytë të tij! Je një djalë i ri, i bukur dhe i lirë! Duhet të vazhdosh përpara, të krijosh edhe ti familje...

- Haritina, mos vazhdo më me predikime, nuk do të më mësosh ti tani se çfarë duhet të bëj. Të dashuroj! Nuk dua asnjë tjetër përveç teje!

- Pse e bën kaq të vështirë?

- Sepse është e vështirë! Eja të ikim, Haritina! - thirri dhe sytë e tij digjnin sikur kishte temperaturë.

- Je i çmendur!

- Larg teje do të bëhem i tillë! Eja të ikim! Braktisi të tëra dhe eja me mua! Babai im synon të zgjerojë aktivitetin e tij në Egjipt. Më kërkoi që të shkoja unë si mbikëqyrës. Nuk pranova, se nuk doja të ikja larg teje, por mund të pranoj, t'ia shpjegoj... Të betohem se do t'i dua fëmijët e tu si të mitë! Dhe nëse nuk do, pranoj të mos bëjmë fëmijë bashkë, pasurinë time ta trashëgojnë ata... Çfarëdo që të më kërkosh, do ta bëj! Vetëm eja me mua!

E përqafoi dhe e puthi duke dashur të vërtetonte ato që tha, duke u lutur me vete që gruaja e jetës së tij të tregohet po aq e çmendur sa ai. Por, kur e lëshoi, dhe vuri re vështrimin e saj, e kuptoi përgjigjen para se ta thoshte.

- I dashuri im, të falënderoj për gojëtarinë tënde prekëse, por ti e di që kjo që kërkon nuk bëhet! - pëshpëriti Haritina duke qarë. - Skandali që do të plaste, së pari do të na dëmtonte ne dhe dashurinë tonë. Do të arrinim deri aty sa të urrenim njëri-tjetrin për të gjitha ato që do të kishim shkaktuar me një çmenduri të tillë! Nuk jam kaq e fortë, i dashur, më fal...

- Haritina, të lutem...

- Nëse më dashuron, - e ndërpreu, - nuk duhet të këmbëngulësh. Mendo që duhet të tregohem dy herë e fortë, sepse po i kthehem një jete së cilës i mungon dashuria dhe mirëkuptimi dhe që këtej e tutje më duhet të rris dy fëmijë, me frikën e vdekjes për njërin prej tyre që varet mbi kokën time duke më kërcënuar që të më shkatërrojë.

- Si do të jetoj pa ty?

- Më mirë se unë, pa praninë tënde që të më japë forcë për të vazhduar përpara! Ik, Aristotel! Pranoje propozimin e babait tënd dhe ik në Egjipt. Do të jetë më e lehtë për të dy...

U shkëput nga duart e tij, që kishin humbur forcën pas fjalëve të saj të fundit, dhe i vetmi tingull që u dëgjua ishte dera që u mbyll pas saj...

Haritina u përpoq t'i buzëqeshte djalin të saj, në momentin që po e vishte për të ndjekur paradën. Ishte pak e çuditshme atë vit. Festimet e 25 marsit, festës fetare të Ungjillëzimit të Hyjëlindëses dhe festës kombëtare ishin shtyrë për të nesërmen, pasi kishin përkuar me ditën e Pashkëve. Shtatzënia e saj ende nuk dallohej, por i gjithë rrethi i tyre shoqëror tashmë e kishte marrë vesh dhe kështu që njerëzit kishin filluar ta përgëzonin çiftin.

Pasditen e 26 marsit, shkuan familjarisht për vizitë në shtëpinë e Kozma Politit. Haritina do të donte ta kishte

shmangur, dridhej se mos takonin Aristotelin dhe kuptonte ndonjë gjë Roberti, dhe kështu që mori frymë lirisht kur kuptoi se përveç një çifti miqsh, nuk prisnin njeri tjetër.

Brenda vetes mezi po priste që të merrte vesh ndonjë lajm për burrin që e kishte bërë zemrën e saj të rrihte aq fort, por nuk mund të pyeste. Roberti normalisht ishte i fundit që do të interesohej për të marrë vesh ndonjë lajm për dikë ndaj të cilit ushqente ndjenja antipatie, por me sa dukej çifti tjetër i miqve e simpatizonte Aristotelin dhe kështu që zonja, sapo u shërbye çaji, pyeti për atë. Përgjigjja erdhi nga Kozma Politi dhe bëri që zemra e Haritinës të zhytej në ujëra të thella e të ftohta.

- A, Aristoteli u nis para dy javësh për në Aleksandri dhe ndoshta do të qëndrojë atje përgjithmonë!

- Seriozisht? Por ai thoshte vazhdimisht se nuk e linte Athinën për asnjë arsye! - u çudit zonja.

- Po, ashtu është, ashtu thoshte dhe na befaso! fakti që kërkoi vetë të ikte!

- E pamundur! - foli përsëri zonja me zë të lartë - E kuptoni pra se çfarë e detyron një burrë të vetizolohet?

- Çfarë doni të thoni me këtë, zonjë? - kërkoi të merrte vesh zonja Politi.

- Po çfarë tjetër, e shtrenjta ime? Pasioni! Cila bukuroshe ia vodhi zemrën vallë dhe u detyrua të marrë rrugën i dëshpëruar drejt Egjiptit për ta harruar?

- Diçka e tillë besoj... Çfarë t'ju them? Si përrallë! - reagoi zoti Politi. - Një grua të refuzonte dashurinë e vëllait tim? E pamundur për ta besuar! Dhe për më tepër, e dini ç'është më e pabesueshme? Që Aristoteli të mund të dëshpërohej kaq shumë për një dashuri! Ka shumë mundësi që në këtë moment që flasim të ketë gjetur tjetër! Me siguri!

Buzëqeshën të gjithë deri në momentin kur dëgjuan tingullin e ngadaltë të Haritinës që u gjend në dysheme, ngaqë i ra të fikët. Të gjithë rendën drejt saj të shqetësuar, zonja Politi nxitoi të sillte një parfum dhe Roberti ngriti gruan e tij dhe e shtriu në divan. Rubina, e cila kishte Lorenzon e vogël në krahë, përpiqej që fëmija të mos kuptonte gjë dhe trembej, duke lënë mënjanë shqetësimin e saj. Me pak parfum te hundët dhe duke i fërkuar kyçet, Haritina erdhi në vete dhe i pa të gjithë të përkulur mbi të. U skuq deri te veshët dhe nxitoi të ngrihej dhe të kërkonte falje për shqetësimin që u shkaktoi. Dy gratë më të mëdha në moshë, qeshën me shpirt dhe nxituan t'i bënin të qartë se shqetësimet e një shtatzënie janë gjithnjë të pranishme. Megjithatë, si më me përvojë, të dyja i propozuan të shkante në shtëpi e të çlodhej...

Vetëm pak më vonë në krevatin e saj, Haritina ia doli t'i linte lotët të rridhnin lirshëm, se mos ndoshta ia dilnin t'ia lehtësonin paksa dhimbjen e zemrës së saj. Pra, ishte larguar, ndoshta dhe përgjithmonë. Ndoqi këshillën e saj, megjithëse do të donte ta shtrëngonte në krahë dhe të mos e linte të largohej prej saj. E sa të vërteta ishin vallë fjalët e vëllait të tij? E kishte harruar? Ia kishte dalë kaq lehtë të harronte çastet që kaluan së bashku, ndjenjat e tyre, ledhatimet dhe përqaftimet? Koka po i çahet dhe e tundte sa andej këtej që të largonte mendimet bezdisëse që e imagjinonin Aristotelin në krahët e një gruaje tjetër. Fantazia e saj kishte marrë vrapin dhe po e shkatërronte, pamjet e neveritshme të atij, duke mbuluar me trupin e tij atë të një tjetre, bënin që të shpërthente një llavë që e përvëlonte. Ndjenja e vetmisë absolute që e priste, pa dëshirën e saj, bëri që të gjithë zemërimin t'ia hidhte embrionit që po rritej brenda saj dhe që ishte shkaku i ndarjes. Edhe për një herë tjetër urreu një fëmijë që do të

sillte në jetë dhe sado që përpiquej ta mbyste këtë ndjenjë, ajo ishte mbërthyer së bashku me foshnjën në organizmin e saj. Nëse do të kishte ndonjë mënyrë, por edhe më tepër guxim, ndoshta dhe mund ta flakte nga vetja, e të mos e lindte kurrë.

Muajt rrodhën shpejt për Haritinën. Fëmija rritej brenda saj me ritme të shpejta dhe kjo shtatzëni nuk ngjante aspak me të parën. Shumë ditë para se të mbushte muajin e shtatë, barku ishte rritur shumë dhe e vjehrra i thoshte duke qeshur: - Haritina, bija ime, më duket se me këto ritme që po përparon shtatzënia jote, do të lindësh një ushtri të tërë!

Haritina e pranonte, por ndërkohë nuk ndiente gëzim. I dukej sikur gjendej në periudhën më të keqe të jetës së saj. Pamja e saj e trembte. Këmbët e ënjtura i shkaktonin tmerr, lëvizjet, që çdo ditë e më tepër vështirësoheshin, e nervozonin. U mbyll brenda në shtëpi dhe Rubina merrej më shumë me Lorenzon, i cili sikur ta ndiente gjendjen e rënduar psikologjike të mamasë së tij, ishte bërë shumë mistrec. Nga ana tjetër, asaj i rrinte mendja tek Aristoteli. Sa herë që gjendej në shoqërinë e familjes Politi përpiquej të merrte vesh ndonjë gjë të re, por asnjëri prej tyre nuk dukej i gatshëm që të fliste për të, thua se nuk ekzistonte, dhe kjo e nervozonte edhe më shumë. Por brenda saj, gëzohej që i dashuri i saj nuk do ta shihte në këtë gjendje.

Në tetor të vitit 1912 dhe teksa pritej që të lindte, lajmi shpërtheu si bombë në të gjithë Greqinë. Shtete aleate ballkanike, Serbia, Mali i Zi, dhe teorikisht më e fuqishmja prej të gjithave, Bullgaria, së bashku me Greqinë i shpallën luftë Turqisë. I kishte paraprirë një ultimatum i përbashkët për Portën e Lartë nëpërmjet të cilit i kërkonin tërheqjen

e trupave turke nga zonat kufitare, njohjen e shkollave të krishtera si të barabarta me ato myslimane, emërimin e të krishterëve në administratën publike dhe ratifikimin nga Parlamenti Turk të autonomisë së kombësive të Perandorisë Otomane me përfaqësim proporcional në parlament. Ashtu siç pritej ultimatumi u kundërshtua dhe kështu vendet që kishin lidhur aleancë shpallën luftë zyrtarisht. Pasardhësi Kostandin u kompletua me shtatë divizione, të cilat u mbledhën në Thesali dhe, duke pasur me vete gjeneralë dhe majorë të aftë, do të drejtonte ushtrinë. Gjendja e ushtrisë ishte përmirësuar shumë, në krye të regjimenteve ishin studentë të diplomuar në Akademinë Ushtarake *Evelpidon*, të stërvitur nga oficerë të lartë francezë, ndërsa këmbësoria ishte furnizuar me armë të reja. Një fitore e madhe në Janicë hapi rrugën për çlirimin e Selanikut, operacion shumë i vështirë, pasi turqit gjatë tërheqjes së tyre kishin shkatërruar të gjitha urat e lumit Aksio dhe shirat e shumta kishin bërë që lumi të fryhej. Që të kalonte ushtria greke duhej të ndërtoheshin ura provizore, kështu që për të kaluar lumin iu deshën dy ditë të tëra. Më 24 tetor të 1912-ës e kishin kaluar bregun lindor pothuajse të gjitha njësitë. Kostandini pranoi në Selinë e Përgjithshme dy ushtarakë turq, të dërguar të Hasan Tahsin Pashës për të negociuar. Më 26 tetor të atij viti ushtria greke marshoi në Selanik. Pesë shekuj të sundimit turk dhe tiranisë morën fund.

Më 26 tetor të vitit 1912 Haritina lindi vajzën e saj.

Që në momentin kur e zunë dhimbjet e para, Haritina e kuptoi se kjo lindje nuk do të kishte asgjë të përbashkët me lindjen e parë. Nëse i biri nuk donte në asnjë mënyrë

të shkëputej nga barku i nënës, e bija po nxitonte të vinte në jetë. Nuk arritën të bënë asgjë, mamia e gjeti foshnjën pothuajse të mbështjellë nga Rubina me një çarçaf linoje, ndërsa mjeku e gjeti foshnjën të larë e të vendosur në djep, dhe lehona në më pak se një orë e kishte përfunduar procesin e lindjes me shumë më pak vuajtje se herën e parë.

- Mund ta quaj gati skandaloze mënyrën me të cilën na befasuat, - i tha duke buzëqeshur. - Një lindje të tillë, pothuajse... ekspres, vetëm te gratë që punojnë gjithë ditën në fushë e kam parë! Urime!

Haritina i buzëqeshi. Mjeku shpirtmirë nuk mund ta dinte se buzëqeshja nuk i drejtohej atij, por shprehte lehtësimin e saj për fëmijën e shëndetshëm që kishte sjellë në jetë. Kohët e fundit e gërryente përbrenda mendimi se mundej që edhe ky fëmijë të mos lindte i shëndetshëm, se Zoti do ta dënonte për hipokrizinë e saj dhe për të gjitha ndjenjat negative që i shkaktoi ardhja e një fëmije. Por dukej qartë se e porsalindura do të ishte e kundërta e vëllait të saj. Fytyra e saj nuk tregonte asnjë vuajtje nga lindja, ishte shumë e bukur, e shëndetshme, trupmadhe dhe sigurisht edhe ajo kopje besnike e babait të saj. Flokët nuk i kishte të rrallë si ato të vëllait të saj, por të dendur dhe formonin tufa të vogla në majë të kokës së saj të vogël. Sytë e saj, në kundërshtim me ato të pjesës më të madhe të foshnjave, ishin të hapur dhe dukej sikur po hulumtonin një botë që ende nuk mund ta shihte qartë. Më e çuditshmja ishte se vogëlushja nuk donte ta mbanin në krahë. Qante kur e merrnin në duar, dhe qetësohej kur e vendosnin në djepin e saj të zbukuruar, gjë që e bënte gjyshen e saj të bënte kryqin e habitur.

Roberti e mori vesh lajmin për lindjen e vajzës së tij në darkë, kur u kthye në shtëpi. Kishte pasur një takim disaorësh

me avokatin, që administronte pasurinë e tij, dhe mezi priste të pinte një gotë në qetësinë e bibliotekës së tij, shoqëruar me ndonjë puro, si kurorëzim i suksesshëm i përpjekjeve për bashkëpunimin e tyre. Pasuria e tij nuk rrezikohej aspak nga lufta, investimi i mençur i kapitaleve në bono thesari i siguroi fitime marramendëse. Makina e mjekut, parkuar para shtëpisë së tij, bëri që ëndrrat e tij për një natë të qetë të fluturonin larg. U fut në dhomën e Haritinës dhe e gjeti të ulur ndenjtur në krevat dhe vajzën duke fjetur e lumtur në djepin pranë saj.

- Mirë se erdhe, biri im! - foli e para nëna e tij, e mori përdore dhe e drejtoi për te djepi. - Mund t'i urosh mirëseardhjen vajzës sate! Është e shëndetshme, dhe siç e sheh është edhe shumë e bukur!

Roberti vështroi i habitur krijesën që flinte dhe nuk po u besonte syve. Më në fund... një fëmijë i denjë për të mbajtur emrin e familjes së tij, pavarësisht se ishte vajzë. Të paktën do të mund të krenohej me vajzën e tij. I buzëqeshi Haritinës dhe i puthi dorën. Ishte e ftohtë, ashtu si buzëqeshja e saj, ndërsa vështrimi i syve të saj shprehte një "akuzë" që vetëm ai mund ta kuptonte. Sytë e saj lëshonin vështrime si shigjeta ironie, por për Robertin nuk kishte rëndësi asgjë tjetër përveç faktit që kishte një vajzë të shëndetshme dhe që i ngjante aq shumë - tani mund ta pranonte. Lorenzoja i vogël, i mohuar krejtësisht nga i ati që kur erdhi në jetë, tani dukej sikur të mos kishte ekzistuar kurrë.

Çdo ditë që kalonte, vogëlushja bëhej edhe më e fuqishme. Zhvillimi i saj kishte të njëjtat ritme që kishte kur rritej në barkun e nënës së saj. Por Haritina merrte disa sinjale që e shqetësonin pa pasur mundësi të jepte një argument bindës. Sjellja e vogëlushes ishte e pashpjegueshme. E qara e saj, kur

vinte momenti për të pirë, kishte një ngjyrim të çuditshëm, nuk ngjante me të qarën ankuese të një foshnje, por me urdhrin e një pronari grindavec. Haritina e merrte në prehër dhe e ushqente, dhe menjëherë më pas ajo revoltohej dhe donte ta vendosnin përsëri në djepin e saj.

Dukej kaq qartë se donte qetësinë e saj, sa bëhej e bezdisshme. Rubina nuk guxonte ta merrte në krahë, se e mbesa tundte vendin nga të qarët. Herën e parë që Roberti e mori në krahë, duke mos iu bindur së ëmës, që tentoi ta pengonte për t'i paraprirë të qarave hysterike të vogëlushes, shtangu e çuditur dhe shkëmbeu një vështtrim habie me nusen e saj. Zonjusha Salvano, u bë gati të çirrej siç bënte zakonisht, por ndaloi papritur. Sytë e saj ende të turbullt, sikur u ngulën në fytyrën e babait të saj që po i buzëqeshte. Madje kur i dha një të puthur në kokë, ajo u gërgërit e kënaqur. Nuse e vjehërr bënë kryqin në të njëjtën kohë.

- Kjo tani... - shqiptoi Rubina dhe i biri u kthye menjëherë nga ajo.

- Ç'pësuat, nënë? Ju bën përshtypje që u miqësova me bijën time?

- Jo, biri im! Reagimi i vajzës sate më bën përshtypje! Kushdo që do të guxonte ta prekte në këtë moment, do të përmbysëj bota nga të qarët e saj! Nuk i pëlqen ta mbajmë në krahë dhe ta puthim!

- Gëzohem! Kjo tregon se më ngjan mua, do të rritet si një krijesë e fuqishme dhe e pavarur, e përshtatshme për të mbajtur emrin që do të trashëgojë! Do të preferonit të ishte e pafuqishme?

- Robert, biri im, e kupton që po flasim për një foshnjë disajavëshe?

- E cila do të bëhet një zonjushë! Po na i tregon që herët aftësitë e saj!

Roberti e vendosi me kujdes vajzën në djep dhe u largua me hap të sigurt. Haritinës, pa dashje, i shpëtoi një si hungërimë mospranimi. E vjehrra nxitoi të kthehej në drejtim të saj dhe ajo nxitoi të vendoste gishtin në gojë dhe të shtirej sikur e kishte shpuar gishtin me gjilpërën që po qëndiste...

Për të voglin Lorenzo nuk kishte dilema. Sapo pa motrën e tij, i buzëqeshi me dashuri dhe guxoi t'i përkëdhelte dorën. E adhuroi që në momentin e parë dhe u vetëshpall roja vigjilent i saj. Ishte e vështirë ta largoje prej saj, ndiqte çdo lëvizje të saj i përqendruar dhe i palodhur, dhe kur vinte momenti që motra do të ushqeje me gjë, qëndronte pranë së ëmës dhe e vështronte si i magjepsur. Fjalët e pakta që dinte i shqiptonte me vështirësi, ia përsëriste foshnjës dhe ndjeshmëria në sytë e tij bënte që Haritinës t'i mbusheshin sytë me lot.

Mendimet në kokën e saj ishin shumë të koklavitura, ndjenjat i ishin bërë lëmsh dhe askujt nuk mund t'ia shprehte, kishte momente që i dukej sikur një gjë e madhe i shtypte gjoksin dhe i merrte frymën. Teksa javët kalonin, në vend që të lidhej më shumë me të bijën, ndiente sikur ftohej më shumë. Ia ndërpreu ushqimin me gjë më shpejt se ç'duhej dhe bëri atë që e vjehrra nuk mund ta parafytyronte: punësoi një dado, me justifikimin se nuk kishte kohë pasi merrej me Lorenzon, i cili kishte më shumë nevojë për të. Vogëlushja nuk e dallonte aspak ndryshimin. I interesonte vetëm të ishte e larë, e pastruar dhe të pinte qumështin në orar. Fakti që e ëma rrallë e merrte në krahë, nuk i bënte përshtypje, ndërsa zhvillimi i saj vazhdonte me ritme të shpejta. Përkundrazi, shëndeti i Lorenzos çdo ditë e më shumë merrte të tatëpjetën. Lodhej shpejt, kalonte shumë orë ulur me një libër në duar

dhe me Haritinën duke u përpjekur t'i mësonte fjalë të reja, por ishte e qartë që, çfarë kishte për të bërë mendja e tij e kishte bërë, dhe në një mënyrë të çuditshme, në vend që të zhvillohej, rrudhej. Mjekëve, që thërrisnin herë pas here, u bënte kaq shumë përshtypje fakti që jetonte ende, sa i thoshin që edhe kjo që po ndodhte ishte një mrekulli, nuk duhej të kërkonte asgjë më tepër.

Në shtëpinë e Salvanove mbizotëronte një qetësi sipërfaqësore, por në Greqi loja po hapej përsëri. Preveza, Mecovo, Himara tashmë ishin çliruar dhe plani i Kostandinit dhe i Venizellosit ishte çlirimi i Janinës. Humbjet ishin të mëdha për të dyja kampet; në betejën e Driskut ishte vrarë poeti Lorenzo Mavili. Haritina qau kur mësoi për vdekjen e tij dhe të gjithë ata që morën vesh fjalët e tij të fundit ishin mallëngjyer: *Prisja shumë çmime nga kjo luftë, por jo atë që të flijojë jetën time për Greqinë time.*

Dhe ndërkohë që vende, të cilat gjendeshin nën zgjedhën otomane, fitonin lirinë pas shekuish të tërë skllavërie, mbërrinin disa mesazhe shqetësuese, por jo te populli i thjeshtë. Diçka e errët lëvizte nën rrogoz, ishin shfaqur shenjat e para të së keqes me konfliktet midis aleatëve për ndarjen e tokave. Veçanërisht bullgarët ëndërronin Bullgarinë e Madhe të Traktatit të Shën Stefanit dhe kërkonin me çdo kusht më tepër toka. Menjëherë pas fitoreve të para, dolën në sipërfaqe problemet që ekzistonin në marrëdhëniet greko-bullgare. Ministri i Jashtëm, Llambro Koromilla, paraqiti një plan për ndarjen e tokave të Turqisë; Stambolli dhe ngushtica do të mbeteshin nën kontroll ndërkombëtar, rajoni midis Nestos dhe Evros i kalonte Bullgarisë, Kavalla, Selaniku dhe Avlona

i kalonin Greqisë. Sofja ishte kategorikisht kundër këtyre propozimeve greke dhe duke pasur besim tek ushtria e saj e fuqishme, ngulte këmbë në kërkesat e saj që kishin të bënin jo vetëm me Thrakën, por dhe me të gjithë Maqedoninë. Të gjitha këto mesazhe qeveria greke i kishte marrë që në nëntor të vitit 1912, kur Kostandini ishte takuar në Manastir me pasardhësit serbë të fronit dhe kishte informuar Venizellosin se serbët dëshironin që të ruhej aleanca e tyre duke parashikuar synimet ekspansioniste të bullgarëve.

Roberti, të ardhurat e të cilit shtoheshin nga dita në ditë, ua shprehu që herët së ëmës dhe bashkëshortes së tij dëshirën për të organizuar një festë të madhe me rastin e ardhjes së Vitit të Ri, por që të dyja nuk e pritën me entuziazëm këtë propozim.

- Robert, jemi në kohë lufte! Do të ishte normale që ne të organizonim një festë të tillë? - guxoi të kundërshtonte Rubina.

- Nënë, nuk e kuptoj për ç'arsye të mos bëjmë një festë për t'i urrear mirëseardhjen Vitit të Ri, veçanërisht tani! Një pjesëtar i ri iu shtua familjes sonë dhe sigurisht e kam fjalën për mbesën tuaj! Për më tepër, të ardhurat tona, falë administrimit tim të zgjuar, nuk pësuan asnjë rënie të papëlqyeshme, përkundrazi do të thosha se jemi në gjendje shumë më të mirë ekonomike. Pa përmendur që u favorizua pikërisht për shkak të luftës!

- Besoj se e kupton që pikërisht kështu mund të flasë vetëm një spekulant! - i ra kokës Haritina.

Roberti u kthye nga ajo dhe për një moment iu duk sikur do ta qëllonte, dhe ndoshta mund ta bënte nëse nuk do të ishte e pranishme nëna e tij. U mjaftua duke i hedhur një vështrim të egërsuar që u shoqërua me tërbimin që shprehte zëri i tij.